

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA

RASA ČESNULIENĖ
Teisės ir muitinės bei mokesčių institucijų veiklos studijų programos TMMmn7-01 gr.
studentė

CIVILINĖS SAUGOS SISTEMA IR JOS FUNKCIONAVIMO
TOBULINIMO TEISINIAI PAGRINDAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
doc. dr. Andrejus Novikovas

VILNIUS 2009

TURINYS

IVADAS	3
I. CIVILINĖS SAUGOS SISTEMOS FUNKCIONAVIMO TEISINIAI PAGRINDAI	10
1.1. Civilinės saugos sistemos struktūra, tikslai ir uždaviniai.....	10
1.2. Lietuvos civilinės saugos sistemos valdymo pagrindai.....	13
1.3. Gyventojų teisės ir pareigos civilinės saugos srityje.....	16
1.4. Tarptautinio bendradarbiavimo civilinės saugos srityje aspektai.....	17
II. CIVILINĖS SAUGOS SISTEMOS FUNKCIONAVIMO TOBULINIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI	20
2.1. Civilinės saugos sistemos raida nepriklausomoje Lietuvoje.....	20
2.2. Lietuvos Respublikos civilinės saugos teisinio reglamentavimo analizė.....	22
2.3. Pagrindinė civilinės saugos informacija, žinotina gyventojams.....	23
2.4. Civilinės saugos mokymo Lietuvoje probleminiai aspektai ir visuomenės informavimo civilinės saugos klausimais svarba.....	29
III. CIVILINĖS SAUGOS IR GELBĖJIMO SISTEMOS VEIKLOS ORGANIZAVIMO PROBLEMATIKA	32
3.1. Ekologinės katastrofos grėsmės Lietuvai vertinimas ir problematika.....	32
3.2. Problemos, tobulinimo tendencijos ir perspektyvos.....	35
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	40
LITERATŪROS SĄRAŠAS	43
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	46
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	48
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	49
PRIEDAI	

IVADAS

Temos aktualumas. Kiekvienas iš mūsų, nesvarbu kur begyventume, vieną dieną netikėtai galime patekti į ekstremalią situaciją, susidurti su neįprastais pavojais, galinčiais pakenkti mūsų sveikatai ar sukelti grėsmę gyvybei. Apžvelgiant žmonijos vystymosi istoriją, nesunku pastebėti, kad jau senovėje pagrindinis žmonių tikslas buvo išgyventi pavojingus gamtos reiškinius: žemės drebėjimus, ištisus miestus sunaikinančius gaisrus, potvynius, mirtinų ligų epidemijas. Sparčiu technikos vystymosi laikotarpiu XIX a. ir XX a. pramonėje įdiegiant naujausias technologijas pavojų tik padaugėjo – avarijos gamybos procesuose, transporto avarijos, jau ne gamtiniai, o dėl techninių priežasčių kylantys gaisrai ir sproginiai. Senovėje tūkstančiai žmonių žūdavo mūšiuose, vėliau karuose, šiandien su žūtimi mums asocijuojasi teroro aktai, masinės riaušės ir kitos dėl žmonių kaltės kylančios nelaimės. Šiandien tokias nelaimes mes vadiname ekstremaliomis situacijomis, o priemones ir veiksmus apsisaugoti joms įvykus – civiline sauga.

Deja, negalime pasidžiaugti, kad Lietuvoje susidaryti ekstremaliai situacijai nėra tikimybės. Šalyje ji gali kilti įvykus avarijai Ignalinos atominėje elektrinėje ar kaimyninių valstybių atominėse jėgainėse, įvykus branduoliniams sproginams, avarijoms transporte pervežant radioaktyvias medžiagas ar objekte naudojančiame tokias medžiagas, nukritus skraidymo aparatams su branduoliniais įtaisais, įvykus avarijoms įmonėse, kur pavojingų medžiagų kiekiai viršija nustatytus ribinius kiekius, kilus gaisrams miškų masyvuose ir durpynuose, įmonėse, įvykus avarijoms geležinkeluose, automobilių keliuose, oro ir jūrų transporte, magistraliniame dujotiekyje ir naftotiekyje. Taip pat ekstremalias situacijas gali sukelti pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamų ligų atvejai, stichiniai arba katastrofiniai bei hidrologiniai reiškiniai: stiprus vėjas, smarkus lietus, snygis, didelė pūga, smarki lijundra, apšalas, smarkus speigas, tirštas rūkas, pralaužtos dambos, apsemtos žemesnės miestų, gyvenviečių, žemės ūkio kultūrų pasėlių teritorijos, automobilių keliai arba kiti transporto objektai.¹ Tam, kad visuomenė būtų tinkamai pasiruošusi šiems pavojams, Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. pradėta kurti civilinės saugos sistema. 1991 m. rugsėjo 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą nutraukti Sovietų Sąjungos gynybos ministerijos padalinio Lietuvos civilinės gynybos štabo veiklą ir civilinės saugos funkcijas pavedė vykdyti tuometiniam Krašto apsaugos departamentui. 1992 m. kovo 9 d. buvo patvirtinti Civilinės saugos departamento nuostatai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu šis departamentas tapo pavaldus Krašto apsaugos ministerijai. 2004 m. vasario 5 d. Vidaus reikalų ministerija perėmė vadovavimą civilinei saugai, o nuo 2005 m. sausio 1 d. Civilinės saugos departamentas sujungtas su Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentu, priskiriant avarijų likvidavimo ir gelbėjimo darbų vykdymo ekstremalių situacijų metu funkcijas.

¹ <http://www.vpgt.lt/index.php?259590261> ;prisijungimo laikas:2009-08-10.

Suprantama, kad keičiant civilinės saugos veiklai vadovaujančias institucijas, keitėsi ir dauguma civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų. Taigi, savarankiškos Lietuvos Respublikos civilinės saugos kūrimosi procesą drįsčiau vadinti funkcijų perskirstymo ir dokumentų rengimo procesu, kurio negalima pavadinti civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimu. Pagrindinis tikslas taip ir lieka nepasiektas – nesukurta „lanksti ir sugebanti operatyviai reaguoti į pokyčius bei valdyti bet kokio masto ekstremalias situacijas civilinės saugos sistema“.²

Temos aktualumą sustiprina ir tai, kad gyvendami kasdieninėse, ne ekstremalios situacijos sąlygose, retas iš mūsų apmąstome saugaus gyvenimo savo valstybėje pagrindus. Neapibrėžiamame saugumo objektų ką privalome saugoti, neidentifikuojame galimų pavojų, neapmąstome tų pavojų išvengimo būdų ar priemonių, kurių imsime nelaimės padarinių šalinimui. Be abejo, tokiam visuomenės sąmoningumo ugdymui privalo būti neabejingos civilinės saugos institucijos, tačiau, autoriaus nuomone, Lietuvoje visuomenės švietimas civilinės saugos klausimais yra nepakankamas. Galima manyti, kad rengiant įstatymų projektus, nuolat keičiant civilinės saugos įstatyminę bazę, valdžios institucijoms nepakanka laiko nustatyti išsamios informacijos apie civilinę saugą pateikimo visuomenei tvarkos. Netgi visuomenės informavimo priemonėse, tokiose kaip televizija, radijas, spauda, šiandien susiduriame su dažnai nereikšmingų įvykių, nesusijusių nei su valstybės ir jos piliečių saugumu, nei su kitomis vertybėmis, atpasakojimu ar aprašymu. O štai į iš pažiūros nesudėtingus, tačiau į labai svarbius, susijusius su žmonių išgyvenamumu, klausimus, atsakymų retai sulaukiame: ką turime saugoti, nuo ko privalome saugoti, kaip saugoti? Be abejo, atsakymus į šiuos klausimus galime rasti daug kur – studijuodami teisinius dokumentus, vadovėliuose, internete. Tačiau šios informacijos paieškas pradėtume vykdyti ir svarbą įvertintume tikriausiai tik įvykus ekstremaliai situacijai. To nepakanka norint išgyventi ekstremalios situacijos sąlygomis. Mūsų sveikatai ir gyvybei grėsiančius pavojus privalome pasitikti turėdami pagrindinius ginklus – žinias ir įgūdžius. Žinojimas kaip veikti įvykus nelaimei turi būti sąmoningas ir apgalvotas.

Problema. Civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimo probleminė situacija yra susijusi su šios sistemos tikslais ir užduotimis, aprašomomis mokslinėje literatūroje ir civilinę saugą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos tikslas yra paruošti visuomenę ekstremalioms situacijoms, išsaugoti žmonių gyvybę, sveikatą, turtą bei aplinką joms įvykus, taip pat „skatinti visuomenės iniciatyvą šioje srityje ir stiprinti pasitikėjimą civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos veikla“.³ Užduotis – užtikrinti, kad ekstremalių įvykių metu gyventojai sklandžiai pereitų į ekstremalios situacijos padėtį iš įprastų gyvenimo (darbo)

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 796 „Dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“// Valstybės žinios.2005, Nr. 89-2339.

³ Paškevičiūtė A., Monkeliūnienė J., Vilkėlienė D. ir kt. Civilinė sauga mažiems ir dideliems – Vilnius: 2007.P.229.

sąlygų, minimizuoti galimus valstybės ekonominius nuostolius. Kaip pasiekti užsibrėžtų tikslų ir teisingai įvykdyti užduotis? Čia galima nurodyti tris pagrindines problemas, kurios, autoriaus nuomone, lemia neefektyvų civilinės saugos sistemos Lietuvoje veikimą siekiant aukščiau aprašytų tikslų ir vykdant numatytas užduotis:

Pirmoji problema: civilinės saugos sistemos institucijų funkcijų paskirstymo kaita.

Iki 2005 m. sausio 1 d. Lietuvoje nebuvo vienos įstaigos, kuri, atsiradus ekstremalios situacijos padėčiai, teiktų pagalbą gyventojams, nors daugumos Vyriausybės programose tokios sistemos sukūrimas buvo numatytas. 2005 m. sausio 1 d. Civilinės saugos departamentas prijungtas prie Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento, kuriam „pavesta vadovauti civilinei saugai organizuojant avarijų likvidavimo ir gelbėjimo darbus ekstremalių situacijų metu“⁴

Analizuojant Civilinės saugos sistemą ir jos funkcionavimo tobulinimo teisinius pagrindus pastebėta, kad sujungus aukščiau minėtus departamentus, civilinės saugos sistema tobulesnė netapo. Sprendimu prijungti Civilinės saugos departamentą prie Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento, nebuvo pasiekti pagrindiniai tikslai - ekstremalių situacijų Lietuvoje valdymas nesupaprastėjo, iš esmės nepasikeitė ir civilinės saugos sistemos institucijų kompetencija civilinės saugos organizavimo srityje, kadangi ši sistema yra kur kas platesnė. Ją taip pat sudaro apskričių viršininkų administracijos, savivaldybių administracijos, ekstremalių situacijų komisijos ir kt. Šios institucijos taip pat dalyvauja ekstremalių situacijų valdyme. Neturėdamos realių pajėgų gelbėjimo darbams vykdyti jos, galima sakyti, tarpininkauja vykdant veiksmus įvykus ekstremalioms situacijoms ir likviduojant šių situacijų sukeltus padarinius.

Antroji problema: dažni civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimai.

Lietuvoje Civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos reforma pradėta vykdyti kur kas vėliau, negu kitose posovietinėse valstybėse. Jau 1991 m. pabaigoje pradėjo kurtis savarankiška Lietuvos Respublikos civilinė sauga, tačiau besikeičiančios šalies Vyriausybės neskubėjo įgyvendinti civilinės saugos sistemos reformos ir nustatyti efektyvaus civilinės saugos sistemos funkcionavimo principų. Tik 1998 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos Seime buvo priimtas Civilinės saugos įstatymas, kuris apibrėžė civilinės saugos sistemą, jos siekiamus tikslus ir keliamus uždavinius, organizavimo ir veiklos principus, paskirstė civilinės saugos institucijų pareigas ir funkcijas, numatė gelbėjimo darbų ekstremalios situacijos metu tvarką ir kt. „Lietuvos Respublikos Vyriausybė, ministerijos ir žinybos 1999-2001 m. patvirtino daugiau nei 30 įstatymo įgyvendinamųjų civilinės saugos teisės aktų“.⁵ Civilinės saugos įstatymas nuo jo įsigaliojimo, t.y. 1998 m. gruodžio 31 d., buvo keičiamas keturis kartus. Šie pakeitimai vertė tobulinti ir įstatymo lydimojusius teisės aktus.

⁴ Čyras P., Dubonis R., Šukys R. ir kt. Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose – Vilnius:Technika, 2009.P.7.

⁵ Ten pat.

Apžvelgę aukščiau paminėtus civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų keitimus galime teigti, kad mėginimai tobulinti civilinės saugos sistemos funkcionavimą, popierinė šių pastangų išraiška keičiant įstatymus ir kuriant kitus teisės aktus neišsprendžia visuomenei aktualiausių problemų – Lietuvos Respublikos piliečiams sunku suvokti, kas gi yra civilinės saugos sistema, kuo ji gali būti žmogui naudinga, kokią pagalbą gali suteikti ekstremalios situacijos atveju.

Trečioji problema: žemas visuomenės parengimo lygis ir iniciatyvos stoka civilinės saugos srityje. Civilinės saugos sistema - tai nuolatinės parengties principu veikiančių institucijų visuma, kurių bendras tikslas yra bet kuriuo metu būti pasirengus ekstremalios situacijos likvidavimui. Kadangi visuomenė yra neatsiejama civilinės saugos sistemos dalis, jos teorinis ir praktinis pasirengimas yra būtinas teisingų veiksmų atlikimui įvykus ekstremaliai situacijai. Visi Lietuvos Respublikos piliečiai, tiek vaikai, tiek ir suaugę, turėtų žinoti civilinės saugos pagrindus, pareigas ir veiksmus gavus informaciją apie gresiančią ekstremalią situaciją, priemones ekstremalių situacijų padarinių šalinimui, apsisaugojimo būdus. Mūsų nuomone, mažai informacijos šia tema yra pateikiama visuomenės informavimo priemonėse: laikraščiuose, žurnaluose, radijuje, televizijoje ir tai sąlygoja visuomenės iniciatyvos civilinės saugos srityje stoką.

Probleminės situacijos analizė patvirtina nagrinėjamos temos „Civilinės saugos sistema ir jos funkcionavimo tobulinimo teisiniai pagrindai“ aktualumą. Civilinės saugos sistemos funkcionavimo vertinimas naudingas sprendžiant Lietuvoje egzistuojančias šios sistemos veikimo efektyvumo problemas.

Taigi, magistro baigiamajame darbe „Civilinės saugos sistema ir jos funkcionavimo tobulinimo teisiniai pagrindai“ ypatingas dėmesys bus skiriamas teisės aktų, susijusių su civilinės saugos reforma, civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimu analizei, realių pasikeitimų civilinės saugos srityje keičiantis įstatyminei bazei įvertinimui, visuomenės informavimo civilinės saugos klausimais problemų analizei.

Tyrimo tikslas – nustatyti ir išanalizuoti civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemas ir jų atsiradimo priežastis bei pasiūlyti problemų sprendimo būdus.

Tyrimo uždaviniai:

- atskleisti civilinės saugos sistemos funkcionavimo Lietuvoje pagrindinius bruožus;
- analizuoti civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimo teisinį reglamentavimą;
- įvertinti visuomenei aktualias civilinės saugos organizavimo problemas.

Tyrimo objektas - civilinės saugos sistema.

Tyrimo dalykas - civilinės saugos sistemos funkcionavimo Lietuvoje praktika, jos tobulinimo perspektyvos.

Tyrimo metodai:

1. Dokumentų analizės – metodas, būtinas duomenų apie tyrimo objektą surinkimui, analizuojamos medžiagos esmės išaiškinimui, išskyrimui.
2. Analitinis – šiuo metodu siekiama įvertinti nagrinėjamos temos teisinio reglamentavimo apimtį, ypatumus, reikšmę, struktūrą ir taikymą.
4. Statistikos analizės – Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie LR VRM sukaupta statistinė informacija leidžia atskleisti temoje nagrinėjamos problemos mastą.
5. Apibendrinimų – reikalingas tyrimo metu surinktos informacijos apibendrinimų formulavimui.
6. Anketavimo metodas – naudingas tyrimo metu iškeltų problemų vertinimui, iškeltų hipotezių patvirtinimui ar paneigimui.

Tyrimo hipotezė:

- civilinės saugos sistemos funkcionavimo teisinis reguliavimas Lietuvoje turi trūkumų, kurie sąlygoja neefektyvų šios sistemos veikimą;

Pagrindinės sąvokos:

Civilinė sauga – veikla, apimanti valstybės ir savivaldybių institucijų, visų ūkio subjektų, visuomeninių organizacijų bei gyventojų pasirengimą ekstremaliai situacijai, veiksmus jai susidarius ir padarinių šalinimą, visų valstybės išteklių panaudojimą gyventojams išgyventi, šalies ūkio gyvybingumui palaikyti, turtui ir aplinkai nuo susidariusios ekstremalios situacijos poveikio apsaugoti, aktyviai šiuose procesuose dalyvaujant piliečiams.⁶

Civilinės saugos sistema – tai visos Lietuvoje veikiančios institucijos, kurios veikdamos nuolatinės parengties principu, garantuoja, kad visos pavaldžios pajėgos bus pasirengusios likviduoti įstatymu priskirtoje srityje susidariusią ekstremalią situaciją.⁷

Civilinės saugos institucijos – Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Vyriausybės ekstremalių situacijų komisija, apskrities ekstremalių situacijų komisija, savivaldybės ekstremalių situacijų komisija, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, ministerijos ir kitos valstybės institucijos, apskričių viršininkų administracijos, savivaldybių administracijos, ūkio subjektai.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.

⁷ Paškevičiūtė A., Monkeliūnienė J., Vilkėlienė D. ir kt. Civilinė sauga mažiems ir dideliems – Vilnius: 2007.P.229.

Civilinės saugos organizavimo ir veiklos principai.

Pagrindinius civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos principus apibrėžia Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas. Šie principai reikšmingi tuo, kad jais vadovaujasi visos civilinės saugos ir gelbėjimo institucijos, kurios įgyvendina šios sistemos tikslus ir uždavinius.

Teritorinio principo esmė – civilinė sauga Lietuvoje organizuojama visoje šalies teritorijoje ir apima visus jos gyventojus bei kitų valstybių piliečius.

Diferencijavimo principo esmė – atsižvelgiant į atskirame Lietuvos administraciniame vienetė prognozuojamų situacijų pavojingumą, mastą, skirtingai parenkamos ir civilinės saugos bei pasirengimo gelbėjimo darbams priemonės.

Visuotinio privalomumo ir viešumo principai – civilinės saugos priemonės yra privalomos visiems Lietuvos Respublikos teritorijoje esantiems asmenims, savivaldybių institucijoms, įstaigoms ir ūkio subjektams, o minėtų įstaigų veikla yra atvira visuomenei ir visuomenės informavimo priemonėms.

Nuolatinės parengties principo esmė – visos civilinės saugos sistemą sudarančios institucijos privalo būti nuolat pasirengę galimai ekstremaliai situacijai ir neatidėliotiniams veiksams jai įvykus.

Sąveikos principo esmė – Savivaldybės institucijų, civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgų, Lietuvos kariuomenės, medicinos įstaigų ir kitų tarnybų bendradarbiavimas įvykus ekstremaliai situacijai užtikrina efektyvų civilinės saugos priemonių ir veiksmų panaudojimą.

Civilinės saugos reforma - tai savarankiškos Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos kūrimosi procesas, vykstantis laikotarpyje nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo iki šių dienų.

Ekstremali situacija – padėtis, kuri atsiranda dėl gamtinio, techninio, ekologinio ar socialinio pobūdžio priežasčių ar karo veiksmų ir sąlygoja staigų bei didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai arba žmonių žūtį, sužalojimą ar turtinius nuostolius.⁸

Teisiniai civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pagrindai.

Teisinius civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pagrindus taip pat apibrėžia Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas. Čia įvardinti pagrindiniai civilinę saugą reglamentuojantys teisės aktai, kuriais savo veikloje vadovaujasi visos civilinės saugos ir gelbėjimo institucijos: Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai bei kiti Seimo priimti teisės aktai, Respublikos Prezidento dekretai, Vyriausybės nutarimai, Ministro Pirmininko potvarkiai, Vidaus reikalų ministro įsakymai, Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

⁸ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.

Tyrimo šaltiniai – Lietuvos Respublikos įstatymai bei kiti teisės aktai, nagrinėjamos temos aspektų reglamentavimas tarptautinėse konvencijose, politologinė, sociologinė, teisinė ir kita literatūra, skirta tyrimo problemoms nustatyti ir įrodyti.

Taip pat svarbus šiame darbe naudojamas tyrimo šaltinis – Vidaus reikalų ministerijos, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento, civilinės saugos ir kitose svetainėse publikuojama susisteminta ir nuolat atnaujinama informacija apie teisės aktų projektus, priimtas rekomendacijas, statistinius duomenis ir kt.

Darbo struktūra

Šio magistro baigiamojo darbo struktūra: du tituliniai lapai, turinys, įvadas, dėstomoji dalis, pabaiga (išvados ir pasiūlymai), literatūros sąrašas, anotacija ir trumpa santrauka lietuvių ir užsienio kalbomis. Įvade pateikiamas sprendžiamos problemos aktualumas, suformuluota tyrimo problema, nustatytas tyrimo objektas bei iškeltas tyrimo tikslas ir numatyti uždaviniai tam tikslui pasiekti, suformuluota hipotezė, pateiktos pagrindinės sąvokos ir literatūros, susijusios su nagrinėjama tema, apžvalga. Dėstomoji darbo dalis suskirstyta į skyrius pagal nagrinjamų klausimų pobūdį. Pirmojoje darbo dalyje tiriami civilinės saugos sistemos funkcionavimo teisiniai pagrindai, civilinės saugos sistemos struktūros, valdymo ypatumai, analizuojami šios sistemos tikslai ir uždaviniai, gyventojų teisės ir pareigos civilinės saugos srityje bei tarptautinio bendradarbiavimo aspektai. Antrojoje dalyje vertinama civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimo problematika analizuojant šios sistemos raidą Nepriklausomoje Lietuvoje, taip pat civilinės saugos teisinį reglamentavimą. Atskleidžiami visuomenės informavimo ir civilinės saugos mokymo Lietuvoje trūkumai. Trečiojoje dalyje aptariami civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos veiklos organizavimo probleminiai aspektai vertinant ekologinės katastrofos grėsmę Lietuvai, analizuojamos civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemos ir jų pašalinimo galimybės, sistemos tobulinimo tendencijos ir perspektyvos.

I. CIVILINĖS SAUGOS SISTEMOS FUNKCIONAVIMO TEISINIAI PAGRINDAI

1.1 Civilinės saugos sistemos struktūra, tikslai ir uždaviniai

Kiekvienas iš mūsų siekiame užtikrinti savo individualų biologinį egzistavimą. Tokias vertybes kaip gyvybė, sveikata, saugi mus supanti aplinka galime vadinti neįkainojamomis. Būdami Lietuvos Respublikos piliečiais privalome žinoti ir tikėti, kad šios vertybės bus išsaugotos ir reikalui esant apgintos mūsų valstybės. Tuo tikslu valstybėje yra kuriamos civilinės saugos struktūros, kurių pagrindinis siekis yra užtikrinti žmonių gyvybės, sveikatos, juos supančios aplinkos apsaugą. Lietuvoje civilinę saugą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas. Siekiant iširti Lietuvos civilinės saugos sistemos funkcionavimo pagrindus, būtina atsižvelgti į tai, kad civilinės saugos sistema yra sudaryta iš skirtingas funkcijas įgyvendinančių institucijų. Civilinės saugos sistemos sandara ir veiklos pagrindai taps aiškesni tik išskyrus šias funkcijas, nurodytas 1 lentelėje.

1 lentelė. Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistema

Civilinės saugos sistemos institucija	Funkcijos
Lietuvos Respublikos Vyriausybė	Įgyvendina valstybės politiką civilinės saugos srityje.
Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija	Įgyvendina vyriausybės politiką civilinės saugos srityje, kartu su kitomis civilinės saugos institucijomis, kurių veiklą taip pat koordinuoja.
3 lygio ekstremalių situacijų komisija (Vyriausybės)	Sudaroma ekstremalių situacijų prevencijos užtikrinimui ir ekstremalios situacijos valdymui jai įvykus. Sudaroma iš valstybės institucijų atsakingų valstybės tarnautojų, vadovas – vidaus reikalų ministras.
2 lygio ekstremalių situacijų komisija (Apskritis)	Sudaroma ekstremalių situacijų prevencijos užtikrinimui ir ekstremalios situacijos valdymui jai įvykus. Sudaroma iš savivaldybės atsakingų valstybės tarnautojų, vadovas – apskrities viršininkas.
1 lygio ekstremalių situacijų komisija (Savivaldybės)	Sudaroma ekstremalių situacijų prevencijos užtikrinimui ir ekstremalios situacijos valdymui jai įvykus. Sudaroma iš savivaldybės atsakingų valstybės tarnautojų, vadovas – savivaldybės

1 lentelės tęsinys

	administracijos direktorius.
Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos	Organizuoja civilinės saugos sistemos veiklą, koordinuoja valstybės ir savivaldybės institucijų bei įstaigų, ūkio subjektų veiklą šioje srityje, ekstremalių situacijų prevenciją. Planuoja valstybės pasirengimą civilinės saugos užduočių vykdymui įvykus ekstremaliai situacijai.
Ministerijos	Atsako už galimų pavojų ir ekstremalių situacijų rizikos analizę, pasirengimą ir reagavimą joms įvykus.
Apskričių viršininkų administracijos	Atsako už civilinės saugos parengtį ir ekstremalių situacijų likvidavimą apskrities teritorijoje.
Savivaldybės administracijos	Atsako už civilinės saugos vykdymą bei užtikrinimą savivaldybės teritorijoje.
Ūkio subjektai	Atsako už civilinės saugos parengtį vadovaujamame objekte.

Atsižvelgiant į 1 lentelėje kiekvienai civilinės saugos institucijai priskirtas funkcijas, galima analizuoti civilinės saugos sistemos įgyvendinamus uždavinius nustatant kokios institucijos kokius uždavinius privalo atlikti. LR civilinės saugos įstatymo 5 str. apibrėžia šiuos uždavinius atsižvelgiant į ekstremalių situacijų priežastis, pobūdį ir keliamą grėsmę:

- gyventojai perspėjami apie gresiančią ekstremalią situaciją, informuojami apie galimus jos padarinius ir priemones jiems likviduoti;
- atliekama ekstremalių situacijų prevencija;
- organizuojamas gyventojų aprūpinimas asmeninėmis ir kolektyvinėmis apsauginėmis priemonėmis;
- žvalgomi ir žymimi pavojaus židiniai;
- gesinami gaisrai;
- atliekami gelbėjimo ir kiti neatidėliotini darbai;
- palaikoma viešoji tvarka nelaimės rajone;
- teikiama medicinos pagalba ir vykdoma visuomenės sveikatos priežiūra ekstremalių situacijų atvejais;
- evakuojami žmonės ir turtas iš pavojingų teritorijų;
- vykdomas sanitarinis švarinimas ir kitos kenksmingumo šalinimo priemonės;
- organizuojamas laikinas nukentėjusiųjų apgyvendinimas ir materialinis aprūpinimas;
- organizuojamas žuvusiųjų laidojimas;
- organizuojamas nutrauktas būtiniausių komunalinių paslaugų teikimas;

- teikiama pagalba gyvybiškai svarbiems objektams išsaugoti;
- kaupiamos gyvybiškai svarbių materialinių vertybių atsargos;
- vadovai, darbuotojai, civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgos bei gyventojai mokomi veiksmų ekstremalių situacijų atvejais;
- tiriamos ir analizuojamos ekstremalių įvykių priežastys.⁹

Vertinant aukščiau paminėtus uždavinius nesunku pastebėti, kad ne visus juos galima priskirti 1 lentelėje įvardintoms institucijoms. Pavyzdžiui, nei viena iš minėtų institucijų nepajėgi palaikyti viešosios tvarkos nelaimės rajone, arba suteikti medicinos pagalbos ekstremalių situacijų atvejais. Todėl Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme numatyti uždaviniai yra neatsiejami nuo kitų institucijų, kurios atlieka įvairius gelbėjimo darbus ir kitus veiksmus ekstremalios situacijos metu. Tai civilinės saugos sistemos pajėgos, kurias sudaro priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos padaliniai, policijos pajėgos, greitosios medicinos pagalbos tarnyba, valstybės sienos apsaugos tarnyba ir kitos specialiosios neatidėliotinus darbus atliekančių tarnybų pajėgos. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme priešgaisrinių gelbėjimo pajėgų, policijos ir greitosios medicinos pagalbos tarnybų uždaviniai, apibrėžti 24 str. 2 dalyje ir 30 str. 4 bei 5 dalyse, pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgos

Civilinės saugos sistemos pajėgos	Uždaviniai
Priešgaisrinės gelbėjimo pajėgos	Organizuoja gaisrų gesinimą, gesina gaisrus, atlieka gelbėjimo darbus bei valstybinę priešgaisrinę priežiūrą, likviduoja gaivalinių nelaimių, cheminių ir radiacinių įvykių padarinius bei teikia nukentėjusiesiems pirmąją medicinos pagalbą.
Policija	Saugo ekstremalaus įvykio židinį, kontroliuoja civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgų bei kitų tarnybų patekimą į židinio teritoriją, palaiko viešąją tvarką, apdoroja informaciją apie aukas, identifikuoja žuvusiuosius.
Greitosios medicinos pagalbos tarnyba	Teikia neatidėliotiną medicinos pagalbą įvykio vietoje, informuoja artimiausias asmens sveikatos priežiūros įstaigas apie nukentėjusiuosius ir juos transportuoja.

Apžvelgus 1 ir 2 lentelėse pateiktą informaciją pastebėtina, kad Lietuvos Respublikos

⁹ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.

civilinės saugos įstatymo 5 straipsnyje numatytus uždavinius ekstremalios situacijos atveju atlieka būtent civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgos, nurodytos 2 lentelėje. 1 lentelėje įvardintos institucijos neatlieka praktinių darbų ekstremalios situacijos metu (išskyrus Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos). Mūsų manymu, efektyviam ekstremalių situacijų valdymui ir jų padarinių likvidavimui, būtent civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgų veiksmai, kompetencija Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme turi būti numatyta išsamiai, tiksliai ir suprantamai. Dabar šis įstatymas tik trumpai apibrėžia civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgų uždavinius.

Vertinant civilinės saugos sistemos įgyvendinamus uždavinius, juos priskiriant konkrečioms institucijoms, nustatant, ar sistemos veikimas vykdant šiuos uždavinius yra efektyvus, būtina paminėti civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos tikslus. Galima pastebėti, kad Lietuvoje, intensyviame civilinės saugos dokumentų, teisės aktų, įvairių respublikinio, apskričių, savivaldybių lygmens planų civilinės saugos tematika kūrimo procese, šių tikslų siekimas lieka tarsi antrame plane - jie svarbūs ne dabar, tik ateityje bus šiuo metu kuriamos tobulesnės civilinės saugos sistemos pagrindu. Autoriaus nuomone, būtent šiuos tikslus vertėtų laikyti civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pamatais ir jais vadovaujantis pradėti statyti tvirtą, patikimą, aiškiai veikiančią civilinės saugos sistemą.

Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 4 str. numatyti trys pagrindiniai tikslai yra:

- sudaryti sąlygas valstybės institucijoms, ūkio subjektams ir gyventojams pereiti iš įprastų gyvenimo (darbo) sąlygų į ekstremalios situacijos padėtį patiriant kuo mažiausius nuostolius, išlaikyti rimtį, išsaugoti žmonių gyvybę, sveikatą, turtą, apsaugoti aplinką nuo ekstremalios situacijos poveikio;
- užtikrinti optimalų valstybės išteklių panaudojimą gyventojų saugumui užtikrinti, šalies ūkio gyvybingumui palaikyti, ekstremalių situacijų židiniams lokalizuoti bei jų padariniams šalinti;
- ruošti visuomenę praktiniams veiksams ekstremalių situacijų atvejais, skatinti visuomenės iniciatyvą šiose srityse ir stiprinti pasitikėjimą civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos veikla.¹⁰

1.2 Lietuvos Civilinės saugos sistemos valdymo pagrindai

Įvykus ekstremaliai situacijai tuo pat metu prasideda civilinės saugos sistemos institucijoms priskirtų funkcijų vykdymo organizavimas, kontroliavimas kaip jos vykdomos, jų veiklos koordinavimas. Lietuvoje civilinės saugos sistemą sudaro nemažai institucijų (žr. 1 ir 2

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.

lenteles), todėl sudėtingas yra ir ekstremalių situacijų valdymas. Norint analizuoti Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos funkcionavimo ypatumus reikia išsiaiškinti šios sistemos valdymo pagrindus. Priklausomai nuo to, kokio dydžio teritoriją apima įvykusi ekstremali situacija ir kokie ištekliai reikalingi gelbėjimo darbų vykdymui ir ekstremalios situacijos padarinių šalinimui, Lietuvoje yra nustatyti trys ekstremalių situacijų valdymo lygiai: valstybinis, apskrities ir savivaldybės. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme numatyta, kad:

- valstybiniu lygiu Vyriausybė, Vyriausybės ekstremalių situacijų komisija, Vidaus reikalų ministerija, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas ir jam pavaldžios įstaigos, ministerijos ir kitos valstybės institucijos priima strateginius civilinės saugos priemonių įgyvendinimo sprendimus;

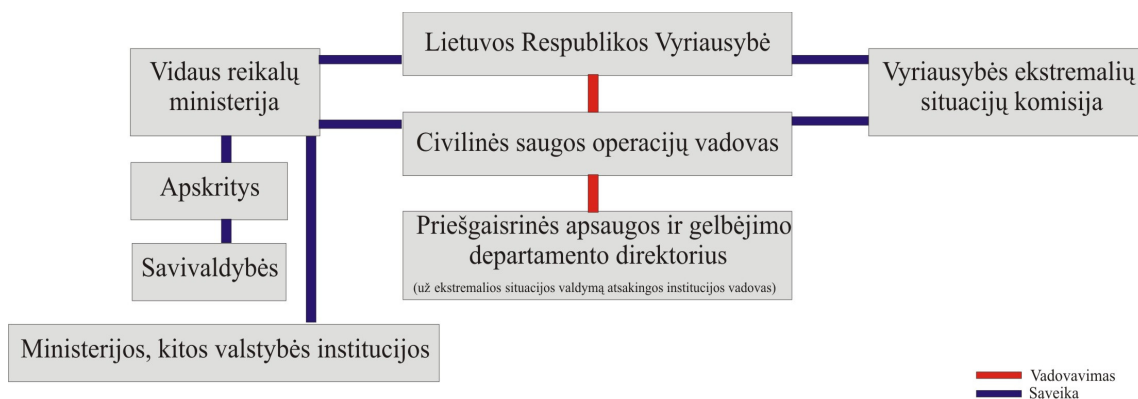
- apskrities lygiu apskričių viršininkai, apskričių civilinės saugos departamentai, apskričių ekstremalių situacijų valdymo centrai organizuoja pasirengimą ekstremalioms situacijoms, o prireikus pradeda likviduoti jų padarinius;

- savivaldybės lygiu savivaldybių administracijų direktoriai, civilinės saugos skyriai, civilinės saugos darbuotojai, savivaldybių ekstremalių situacijų valdymo centrai, priešgaisrinės bei kitos civilinės saugos tarnybos, ūkio subjektai, įstaigos organizuoja pasirengimą ekstremalioms situacijoms, o prireikus likviduoja jų padarinius.¹¹

Aukščiau paminėti ekstremalių situacijų valdymo lygiai atitinkamai pateikiami 1, 2 ir 3 paveiksluose. Šalies teritorijoje susidarius tokiai ekstremaliai situacijai, kuri turi būti valdoma valstybiniu lygiu (t.y. ekstremaliam įvykiui pasiekus ar viršijus Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintus ekstremalių įvykių kriterijus, kuriuose numatytos šalyje galinčių kilti įvykių pavojingo poveikio ribos, galimų padarinių mastas ir tuos padarinius apibūdinantys dydžiai, kuriuos pasiekęs ar viršijęs įvykis laikomas ekstremaliu¹²), yra sušaukiama vidaus reikalų ministro vadovaujama Vyriausybės ekstremalių situacijų komisija. Taip pat sudaromas Vyriausybės ekstremalių situacijų valdymo centras, kuriam vadovauja Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento direktoriaus. Vyriausybė priima sprendimą skelbti krašto ekstremalią situaciją Vyriausybės ekstremalių situacijų komisijos teikimu. Per visuomenės informavimo priemones šis sprendimas nedelsiant paskelbiamas gyventojams, informacija perduodama visiems subjektams, dalyvausiantiems ekstremalios situacijos likvidavime. Tokiu atveju, kai Vyriausybė nepaskelbia valstybinio lygio ekstremalios situacijos, visi veiksmai likviduojant ekstremalią situaciją vykdomi žemesniu, t.y. apskrities valdymo lygiu.

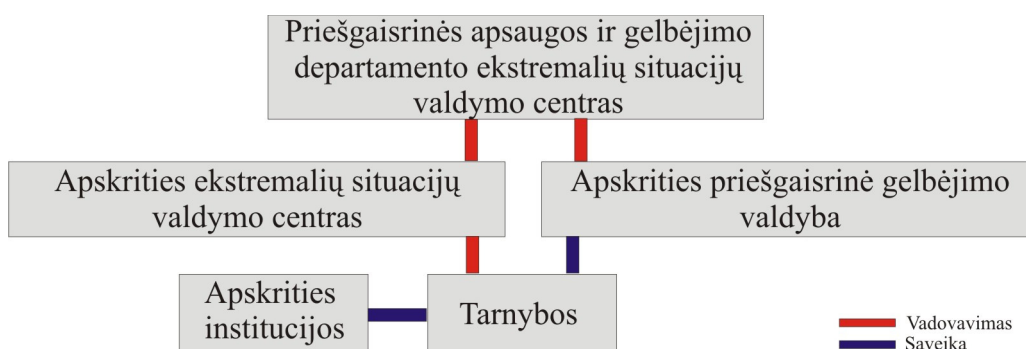
¹¹ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.

¹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. kovo 9 d. nutarimas Nr. 241 „Dėl ekstremalių įvykių kriterijų patvirtinimo“// Valstybės žinios.2006, Nr. 29-1004.

1 pav. Civilinės saugos valdymo valstybiniu lygiu schema

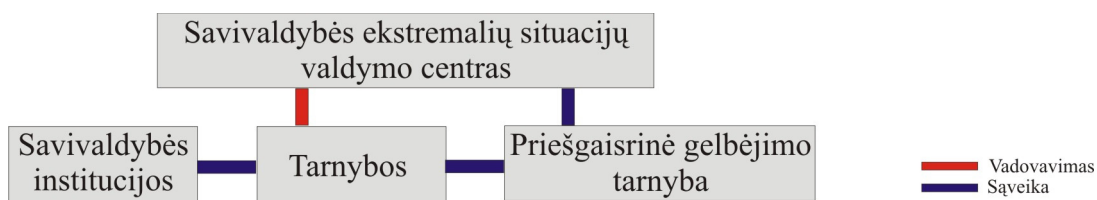
Apskrities teritorijoje, susidarius ekstremaliai situacijai, t.y. ekstremaliai įvykiui pasiekus ar viršijus Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintus ekstremalių įvykių kriterijus, yra sušaukiama apskrities viršininko vadovaujama apskrities ekstremalių situacijų komisija. Taip pat sudaromas ekstremalių situacijų valdymo centras, vadovaujamas apskrities priešgaisrinės gelbėjimo valdybos viršininko. Apskrities viršininkas priima sprendimą skelbti apskrities ekstremalią situaciją apskrities ekstremalių situacijų komisijos teikimu. Taip pat kaip ir krašto ekstremalios situacijos atveju, per visuomenės informavimo priemones šis sprendimas nedelsiant paskelbiamas gyventojams, informacija perduodama visiems subjektams, dalyvaujantiems ekstremalios situacijos likvidavime.

2 pav. Civilinės saugos valdymo apskrities lygiu schema

Savivaldybės teritorijoje susidarius ekstremaliai situacijai, t.y. ekstremaliai įvykiui pasiekus ar viršijus Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintus ekstremalių įvykių kriterijus, yra sušaukiama savivaldybės administracijos direktoriaus vadovaujama savivaldybės ekstremalių situacijų komisija. Taip pat sudaromas ekstremalių situacijų valdymo centras, vadovaujamas

savivaldybės priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos viršininko. Savivaldybės administracijos direktorius priima sprendimą skelbti savivaldybės ekstremalią situaciją savivaldybės ekstremalių situacijų komisijos teikimu. Per savivaldybės informavimo platintojus šis sprendimas nedelsiant paskelbiamas gyventojams, informacija perduodama visiems subjektams, dalyvaujantiems ekstremalios situacijos likvidavime.

3 pav. Civilinės saugos valdymo savivaldybės lygiu schema

Apibūdinus visus tris civilinės saugos sistemos valdymo lygius nesunku pastebėti, kad visais atvejais vyksta vienodas pasiruošimo ekstremalios situacijos valdymui procesas, skiriasi tik šiame procese dalyvaujančios civilinės saugos sistemos institucijos.

Vertinant aukščiau pateiktą informaciją apie civilinės saugos sistemos valdymą ir atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo nuostatas, galima išskirti problemą, kad Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos pavaldžių įstaigų funkcijos, susijusios su apskričių ir savivaldybių ekstremalių situacijų valdymo centrų veikla esant ekstremalioms situacijoms ar įvykiams civilinės saugos įstatyme nėra apibrėžtos. Taip pat svarbus aspektas analizuojant ekstremalių situacijų valdymą yra tas, kad minėtame įstatyme taip pat nekonkretizuojama, kokioms aplinkybėms esant ir kokie pareigūnai, koku metu perima ekstremalių situacijų valdymą. „Toks sudėtingas vadovavimo perdavimo mechanizmas vilkina sprendimų priėmimą ir operatyvų vykdymą“.¹³

Dar viena opi problema yra Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme neišspręstas atsakomybės už priimamus sprendimus vadovavimo ekstremalios situacijos metu klausimas. Natūralu, kad vengiant atsakomybės, nepriimami vienokio ar kitokio pobūdžio sprendimai, nuo kurių galbūt priklausos mūsų gyvybė, sveikata, saugumas.

1.3 Gyventojų teisės ir pareigos civilinės saugos srityje

Šiame magistro baigiamajame darbe aptarus pagrindinius Lietuvos civilinės saugos sistemos struktūros, organizavimo, valdymo principus, svarbu paminėti dar vieną šios sistemos grandį – gyventojus - kurie neišvengiamai tampa ekstremalios situacijos dalyviais, jai įvykus.

¹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 796 „Dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“// Valstybės žinios.2005, Nr. 89-2339.

Gyventojų teises ir pareigas civilinės saugos srityje reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas. Lietuvos Respublikos gyventojai ekstremalių situacijų ar jų pavojaus atvejais turi teisę į gyvybės ir sveikatos apsaugą, materialinę ir finansinę paramą, taip pat gauti informaciją apie galimą pavojų.¹⁴ Tai pat gyventojai gali sužinoti, kokios yra parengtos ekstremalios situacijos padarinių šalinimo priemonės žmonių gyvybės, sveikatos ir turto saugojimui, turi teisę gauti informaciją apie ekstremalios situacijos zonoje esančius artimuosius bei esant reikalui turėti laikiną gyvenamą būstą ir maitinimą.

Kaip ir daugumoje įstatymų įgydami tam tikras teises, kartu įgyjame ir pareigas. Civilinės saugos srityje Lietuvos Respublikos gyventojai privalo:

- laikytis civilinę saugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų;
- žinoti civilinės saugos signalus ir mokėti elgtis juos išgirdus;
- pranešti civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos tarnyboms apie susidariusią ekstremalią situaciją arba šios situacijos grėsmę;
- vykdyti civilinės saugos pareigūnų nurodymus ir aktyviai dalyvauti likviduojant ekstremalių įvykių sukeltus padarinius.¹⁵

1.4 Tarptautinio bendradarbiavimo civilinės saugos srityje aspektai

Remiantis Konsoliduotos Europos Sąjungos sutarties 2 straipsniu ir Konsoliduotos Europos Bendrijos steigimo sutarties 3 straipsniu, saugumo politika, civilinė sauga yra prioritetinės Europos Sąjungos ir jos valstybių narių veiklos sritys. Lietuvos Respublikos tarptautinis bendradarbiavimas civilinės saugos srityje remiasi „tarptautiniais civilinės saugos, žmogaus teisių apsaugos, aplinkos apsaugos ir žmonių gerovės užtikrinimo principais, laikantis tarptautinių sutarčių ir kitų teisės aktų“.¹⁶

Priešgaistrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie LR VRM bendradarbiauja su NATO civilinių ekstremalių situacijų planavimo srityje. Pagrindiniai NATO civilinių ekstremalių situacijų uždaviniai – „civilinė parama karinėms ir reagavimo į krizes operacijoms, parama šalių valdžios institucijoms civilinių ekstremalių situacijų atvejais, civilių gyventojų apsauga terorizmo atvejais, taip pat ir panaudojus masinio naikinimo ginklą“.¹⁷

Dar prieš Lietuvai pasirašant Stojimo į Europos Sąjungą sutartį, 2002 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Europos Bendrija pasirašė susitarimo memorandumą dėl Lietuvos dalyvavimo Bendrijos programoje siekiant sustiprinti bendradarbiavimą civilinės saugos pagalbos teikimo srityje. 2003 m. balandžio 16 d. pasirašius šią sutartį Lietuva stebėtojo

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Čyras P., Dubonis R., Šukys R. ir kt. Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose – Vilnius:Technika, 2009.P.24.

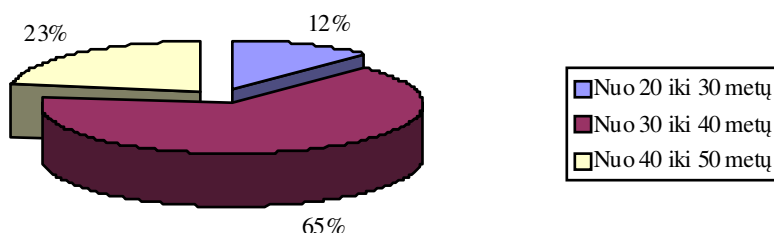
¹⁷ Ten pat.

teisėmis dalyvauja Europos Tarybos civilinės saugos darbo grupės (PROCIV) veikloje, Europos Komisijos Bendrijos veiksmų programos civilinės saugos srityje įgyvendinimo komiteto (CPC) veikloje, Europos Komisijos Direktyvos dėl didelių avarijų, susijusių su pavojingomis medžiagomis, pavojaus kontrolės įgyvendinimo nuolatinio komiteto veikloje.

Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas svarbiais laiko ryšius su kaimyninėmis valstybėmis ir daug dėmesio skiria dvišaliam bendradarbiavimui. Nuo 2000 m. iki 2003 m. buvo pasirašytos tarpvyriausybės sutartys su Lenkija, Vengrija, Latvija, Ukraina, Švedija, Baltarusija dėl bendradarbiavimo ir abipusės pagalbos katastrofų ir kitų didelių avarijų atvejais.

Aktyviai bendradarbiaujama su užsienio šalių civilinės saugos tarnybomis kuriant Lietuvos civilinės saugos ir gelbėjimo sistemą. Lietuvos civilinės saugos pareigūnai mokomi teisingai organizuoti gelbėjimo darbus ekstremalių situacijų metu. Čia Lietuva sulaukia pagalbos iš Danijos, Švedijos, Norvegijos, Anglijos, Kanados, JAV Pensilvanijos valstijos. Pastaroji netgi skyrė lėšas šiuo metu jau veikiančio Civilinės saugos mokymo centro Nemenčinėje įkūrimui.

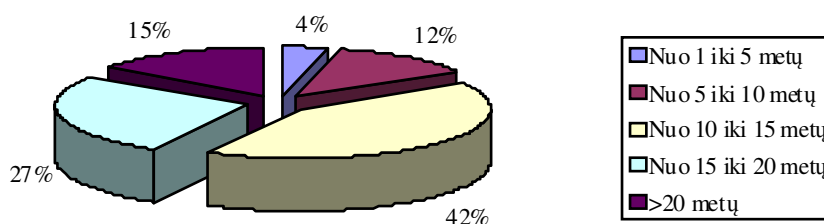
Šiame magistro baigiamajame darbe tiriamų civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemų išsamesniam vertinimui, naudojant apklausos metodą, buvo tiriama civilinės saugos sistemos institucijos Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Alytaus priešgaisrinės gelbėjimo valdybos Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos (toliau – Varėnos priešgaisrinė gelbėjimo tarnyba) darbuotojų nuomonė civilinės saugos tema. Apklausa vykdyta 2009 m. rugsėjo mėn., joje dalyvavo 26 šios institucijos darbuotojai (86 % visų įstaigoje dirbančių pareigūnų). Apklausoje dalyvavusių respondentų amžius pateiktas 4 paveiksle.

4 pav. Respondentų amžius

Analizuojant respondentų, dirbančių Varėnos priešgaisrinėje gelbėjimo tarnyboje, duomenis, svarbu akcentuoti tai, jog dauguma iš jų yra ilgą laiką civilinės saugos sistemos institucijoje dirbantys pareigūnai, todėl atsakymus į apklausos anketoje pateiktus klausimus

galima vertinti kaip kvalifikuotų, žinančių civilinės saugos sistemos funkcionavimo principus, civilinės saugos veiklos organizavimo teorinius ir praktinius aspektus, specialistų nuomonę. Respondentų darbo stažas pateikiamas 5 paveiksle.

5 pav. Respondentų darbo stažas

Mūsų anketinių apklausų¹⁸ metu tiriant civilinės saugos sistemos institucijos – Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos - pareigūnų nuomonę apie Lietuvos Respublikos bendradarbiavimą su užsienio šalimis civilinės saugos srityje nustatyta, kad 73 % respondentų mano, jog bendradarbiavimas yra geras, 21 % - patenkinamas ir 6 % šiuo klausimu neturi nuomonės.

Vertinant šioje magistro baigiamojo darbo dalyje analizuotą tarptautinio bendradarbiavimo informaciją ir apklausos duomenis, galima teigti, kad Lietuvos valstybė ir civilinės saugos sistemos institucijos įvertina bendradarbiavimo su užsienio valstybėmis civilinės saugos klausimais svarbą, kadangi įvykusios ekstremalios situacijos bet kuriuo metu iš nacionalinio lygio gali pereiti į tarptautinį.

¹⁸ Apklausti 26 Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie LR VRM Alytaus priešgaisrinės gelbėjimo valdybos Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnai. Anketos pavyzdys pateikiamas 1 priede.

II. CIVILINĖS SAUGOS SISTEMOS FUNKCIONAVIMO TOBULINIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

2.1 Civilinės saugos sistemos raida nepriklausomoje Lietuvoje

Šiame magistro baigiamajame darbe Lietuvos civilinės saugos sistemos funkcionavimas bus analizuojamas laikotarpiu nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 1991 m. iki šių dienų. Pirmiausia reikėtų apibrėžti, kaip keitėsi civilinės saugos sistemos struktūra ir pagrindiniai civilinę saugą reglamentuojantys teisės aktai šiuo laikotarpiu.

1991 m. rugsėjo 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė šalies gyventojų ir turto apsaugą didelio masto pramoninių bei stichinių nelaimių, katastrofų, karinių incidentų atveju taikos ir karo metu įvardijo kaip vieną iš valstybės gynybos funkcijų ir pavedė ją atlikti Krašto apsaugos departamentui (dabar Krašto apsaugos ministerija).

1991 m. spalio 15 d. įkurta Gelbėjimo ir civilinės saugos tarnyba.

1998 m. gruodžio 15 d. priimtas Civilinės saugos įstatymas.

2000 m. vasario 4 d. Krašto apsaugos ministerijos Civilinės saugos departamentas reorganizuotas į Civilinės saugos departamentą prie Krašto apsaugos ministerijos.

Igyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-2004 metų programos įgyvendinimo priemones ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės strateginio planavimo komiteto 2003 m. spalio 30 posėdžio sprendimus, nuo 2004 m. balandžio 1 d. Civilinės saugos departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos reorganizuotas į Civilinės saugos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 1447 Vidaus reikalų ministerijai pavesta teisės aktų nustatyta tvarka reorganizuoti Civilinės saugos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos prijungiant jį prie Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos.

Nuo 2005 m. sausio 1 d. Civilinės saugos departamentą prijungus prie Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento, vykdoma visos civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos reforma. Reforma siekiama supaprastinti ekstremalių situacijų valdymą bei išteklių panaudojimą, atskirti su ekstremalių situacijų ir krizių valdymu susijusių institucijų uždavinius ir funkcijas, o civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos planavimo ir vykdymo funkcijas pavesti vienai institucijai.

Igyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2008 metų programos įgyvendinimo priemonių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 24 d. nutarimu Nr. 315 780 punkta, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 15 d. nutarimu Nr. 796 patvirtinta Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo koncepcija. Šios Koncepcijos pagrindu siūloma „parengti Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymą, kuriame bus reglamentuoti civilinės saugos sistemos šalyje organizavimo ir veikimo teisiniai bei

organizaciniai pagrindai, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų kompetencija, juridinių ir fizinių asmenų teisės ir pareigos civilinės saugos organizavimo srityje“.¹⁹

2009 m. rugsėjo 23 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1158 neteko galios naujos redakcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo koncepcija ir šiuo metu įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-2012 metų programos įgyvendinimo priemonių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. vasario 25 d. nutarimu Nr. 189 „Dėl Lietuvos Vyriausybės 2008-2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ 250 priemonę jau yra parengtas Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas.

Civilinės saugos teisinių santykių reguliavimas įstatymu pasirinktas todėl, kad civilinė sauga yra organizuojama visoje valstybėje ir apima visus piliečius bei užsieniečius, esančius Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Siekiant įvertinti, kokią įtaką civilinės saugos sistemos struktūros pakeitimai turi realybėje organizuojant ekstremalių situacijų valdymą, naudojant anketavimo metodą, Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnams buvo pateiktas klausimas, ar civilinės saugos sistemos reforma sujungus Civilinės saugos ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentus supaprastino ekstremalių situacijų valdymą Lietuvoje. Į šį klausimą atsakė: taip, ekstremalių situacijų valdymas tapo aiškesnis - 42 % respondentų, ne, ekstremalių situacijų valdymo sudėtingumas nepasikeitė - 39 % respondentų ir 19 % respondentų šiuo klausimu neturėjo nuomonės.

Apžvelgus aukščiau paminėtus civilinės saugos sistemos struktūros ir civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų keitimus ir atliktų tyrimų rezultatus galime teigti, kad Lietuvoje 1991 m. prasidėjusi civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos reforma tęsiasi iki šių dienų. Civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų ir sistemos struktūros pakeitimai ženkliai nekeičia esamos situacijos – ekstremalių situacijų valdymas sudėtingas dėl įstatymuose neaiškiai nustatytos civilinės saugos sistemos institucijų kompetencijos, pasiruošimas ekstremalioms situacijoms dažniausiai vyksta tik „popieriuje“, nemodernizuojama gyventojų įspėjimo sistema, kuri naudojama informavimui apie įvykusią ekstremalią situaciją, abejotinas civilinės saugos slėptuvių tinkamumas apsaugoti gyventojus įvykus ekstremaliai situacijai ir kt.

Šie civilinės saugos sistemos trūkumai išsamiau bus vertinami tolesniuose magistro baigiamojo darbo skyriuose.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 796 „Dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“// Valstybės žinios.2005, Nr. 89-2339.

2.2 Lietuvos Respublikos civilinės saugos teisinio reglamentavimo analizė

2005 m. liepos 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino naujos redakcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo koncepciją, kurios esmė – Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo parengimas. Šioje Koncepcijoje numatyti pagrindai, kuriais vadovaujantis įvertinamas Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo reikalingumas – „siekiant įgyvendinti Europos Bendrijos sprendimus dėl Bendrijos veiksmų programos civilinės saugos srityje, Europos Sąjungos direktyvas ir tarptautines konvencijas, reikia tobulinti Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos teisinę bazę, patikslinti ir nustatyti vadovavimo civilinei saugai principus, civilinės saugos institucijų atsakomybės ir uždavinių ekstremalių situacijų prevencijos, parengties, ekstremalių situacijų ir jų padarinių likvidavimo ir normalios būklės atkūrimo srityse paskirstymą. Galiojantis Civilinės saugos įstatymas nereglamentuoja tarptautinio bendradarbiavimo ir įsipareigojimų vykdymo prireikus kitų valstybių paramos ar teikti pagalbą kitoms valstybėms, ekstremalių situacijų valdymo, civilinės saugos sistemos pajėgų ir išteklių telkimo principų ir specifikos, atsižvelgiant į šiuo metu kylančias naujas grėsmes (terorizmas, žemės drebėjimas ir panašiai).“²⁰

Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas nuo jo įsigaliojimo, t.y. nuo 1998 m. gruodžio 31 d., buvo keičiamas keturis kartus, todėl šiandien yra sudėtinga taikyti ir painu tobulinti šį įstatymą įgyvendinančius teisės aktus. Taip pat galima išskirti ir kitus šiuo metu galiojančio civilinės saugos įstatymo trūkumus: teisės normomis nėra nustatyti visų civilinės saugos sistemos institucijų parengties reikalavimai, todėl kyla problemos sutelkiant reikiamas priemones ir pajėgas ekstremaliai situacijai ir jos padariniams likviduoti, ne visiškai aiškus civilinės saugos parengties lygių ir ekstremalios situacijos masto ryšys, t.y. sunku atskirti, kas ir kuriuo momentu turėtų Lietuvos Respublikos teritorijos administraciniame vienetuose skelbti ekstremalią situaciją ar aukštesnio lygio civilinės saugos parengtį ir kt.

2005 m. sausio 1 d. prijungus Civilinės saugos departamentą prie Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, prasiplėtė Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento bei jam pavaldžių įstaigų funkcijos, susijusios su „valstybės rezervo administravimu, gyventojų informavimu ir perspėjimo sistemų tvarkymu, dalyvavimu ekstremalių situacijų valdymo procese.“²¹ Taip pat kai kurios Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento bei jam pavaldžių įstaigų funkcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme nėra aiškiai nustatytos, pavyzdžiui, susiję su apskričių ir savivaldybių ekstremalių situacijų valdymo centrų veikla įvykus ekstremaliai situacijai.

²⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 796 „Dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“// Valstybės žinios.2005, Nr. 89-2339.

²¹ Ten pat.

Analizuojant tarptautinį teisinį civilinės saugos reglamentavimą taip pat galima pastebėti, kad nacionaliniai civilinę saugą reglamentuojantys teisės aktai neapibrėžia tarptautinio bendradarbiavimo civilinės saugos srityje prioritetų ir principų. Pavyzdžiui, 1992 metų Konvencijoje dėl tarpvalstybinio pramoninių avarių poveikio Lietuvos Respublikai yra nustatyti tarptautiniai žmonių ir aplinkos apsaugos nuo ekstremalių situacijų įpareigojimai „imtis reikiamų priemonių, užtikrinančių ir palaikančių tinkamą pasirengimą ekstremalioms situacijoms siekiant mažinti pramoninių avarių riziką, likviduoti pramoninių avarių padarinius ir švelninti tarpvalstybinį tokių avarių poveikį, tobulinti šias priemones, rengti ir įgyvendinti ekstremalių situacijų planus, teikti visuomenei ir suinteresuotoms valstybėms su gresiančiomis ar įvykusiomis ekstremaliomis situacijomis susijusią informaciją ir pagalbą“.²² Siekiant įgyvendinti šiuos ir kitose tarptautinėse sutartyse numatytus įsipareigojimus, pirmiausia reikalinga tobulinti Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos teisinę bazę, ypatingą dėmesį skiriant aiškiam civilinės saugos institucijų uždavinių ir atsakomybės paskirstymui vykdant ekstremalių situacijų prevenciją, joms rengiantis, jas likviduojant ir šalinant sukeltus padarinius bei efektyvaus vadovavimo civilinei saugai principų nustatymui.

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinės saugos teisinio reglamentavimo analize galime teigti, kad civilinės saugos organizavimas negali būti veiksmingai reguliuojamas šiuo metu galiojančio Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo normomis, kadangi reikia tobulinti arba keisti didelę dalį šio įstatymo straipsnių, susijusių su tarptautinio bendradarbiavimo civilinės saugos srityje principais, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ir jam pavaldžių įstaigų kompetencijos nustatymu, kitų civilinės saugos sistemos institucijų parengties reikalavimų nustatymu ir kt. Todėl, mūsų manymu, Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo patvirtinimas, vertinant sudėtingą šiandieninį civilinės saugos teisinį reglamentavimą, yra būtinas, siekiant suderinti Lietuvos civilinės saugos sistemos valdymo ir veikimo principus su Europos Sąjungos teisės normomis bei įtvirtinti Lietuvos civilinės saugos sistemos institucijų funkcijų paskirstymą, atsakomybę ir esminius veiklos principus.

2.3 Pagrindinė civilinės saugos informacija žinotina gyventojams

Visuomenė yra neatsiejama civilinės saugos sistemos dalis. Suprantama, kad Lietuvoje įvykus ekstremaliai situacijai, prie kiekvieno šalies piliečio neprieis civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pareigūnas paaiškinti apsisaugojimo būdų nuo grėsmės sveikatai ar gyvybei, nenurodys veiksmų kuriuos reikia atlikti, kad būtume saugūs. Saugumą turėtume suvokti kaip esminį

²² Konvencija dėl tarpvalstybinio pramoninių avarių poveikio // Valstybės žinios.2000, Nr. 94-2922.

žmogaus poreikį ir įvertinti, kad mūsų teorinis ir praktinis pasirengimas galimoms ekstremalioms situacijoms yra būtinas teisingų veiksmų atlikimui. Suprantama, kad saugi visuomenės būtis nėra tik politikų ir valdžios pareigūnų, kurie sprenžia nacionalinio ir tarptautinio saugumo valstybėje problemas, reikalas, bet ji „betarpiškai liečia kiekvieną toje valstybėje gyvenantį žmogų, nes yra būtina jo egzistencijos sąlyga, labai reikšminga tos egzistencijos kokybės dalis“. ²³ Todėl visi Lietuvos Respublikos piliečiai turėtų žinoti civilinės saugos pagrindus, pareigas ir veiksmus gavus informaciją apie gresiančią ekstremalią situaciją, priemones ekstremalių situacijų padarinių šalinimui, apsisaugojimo būdus ir kitą svarbią šios srities informaciją.

Žmonių saugumas tiesiogiai priklauso nuo to, kaip mes sugebame numatyti ateitį, kaip dažnai susimąstome apie ateityje mums galinčias nutikti nelaimes. Suprantama, kad negalėsime tinkamai pasiruošti ir veikti ekstremalios situacijos metu, nežinodami kokie pavojai mums gresia, todėl pirmiausia, susirūpinus savo saugumu, reikėtų identifikuoti šiuos pavojus. Tokia informacija pateikiama Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento tinklapyje: „Lietuvoje yra gana daug ekstremalių situacijų šaltinių, galinčių sukelti daugelio žmonių žūtį ar pakenkti sveikatai. Tai – Ignalinos atominė elektrinė, daugiau nei 250 chemiškai pavojingų objektų, pavojingų cheminių medžiagų pervežimai, susisiekimo sistema, naftos pramonė, dujotiekio bei naftotiekio tinklai. Negalima atmesti teroro bei diversijos aktų galimybių.“²⁴ Dauguma Lietuvos civilinės saugos sistemą analizuojančių autorių, antai kaip P. Čyras vadovėlyje „Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose“ išskiria panašias pagrindines ekstremalių situacijų rūšis :

- gamtinės - ryškūs klimatinių sąlygų pakitimai, sukeliantys stichines nelaimes, masinius miškų ir durpynų gaisrus, geologiškai pavojingus reiškinius, ypač pavojingas arba masines epidemijas, epizootijas, epifitotijas;

- techninės - įvairių technologinių procesų sutrikimai, dėl kurių kyla gaisrai, įvyksta sprogimai, patenka į aplinką cheminiai ir radioaktyvieji teršalai, griūva pastatai, įvyksta įvairių transporto rūšių avarijos, energetikos, magistralinių vamzdynų avarijos ir kiti ekstremalūs įvykiai, būdingi pramonės objektams ir komunikacijoms;

- ekologinės - priežastys, sukeliančios sausumos būklės, atmosferos sudėties ir savybių, hidrosferos būsenos pakitimus;

²³ Bagdonavičius V. Lietuvos nacionalinis saugumas: teorija ir realijos – Vilnius, 1994.P.8.

²⁴ <http://www.vpgt.lt/index.php?219991083> :prisijungimo laikas:2009-08-01.

- socialinės - masinės riaušės ir neramumai, blokados, provokacijos, diversijos, teroro aktai, taip pat kariniai veiksmai Lietuvos ar kaimyninės valstybės teritorijoje.²⁵

Mūsų nuomone, labai svarbi gyventojams žinotina informacija yra civilinės saugos signalai. Lietuvoje yra sukurta gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema, kurios tikslas yra „laiku perspėti gyventojus ir visas ekstremalios situacijos valdymo grandis apie gresiantį avarijų, gaivalinių nelaimių bei kitų ekstremalių situacijų pavojų ir užtikrinti šios informacijos operatyvų perdavimą.“²⁶ Susidarius ekstremaliai situacijai gyventojai, išgirdę garsinį signalą, privalo skubiai įsijungti radiją, televizorių ir išklausti tarnybų pranešimus apie kilusį pavojų bei veikti vadovaujantis pateiktomis rekomendacijomis. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1992 m. liepos 30 d. potvarkiu Nr. 766 patvirtino civilinės saugos signalus ir jų paskelbimo tvarką. Yra nustatyti aštuoni civilinės saugos perspėjimo signalai, kurie galioja visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Dėmesio visiems!

Tai pagrindinis perspėjamasis garsinis civilinės saugos signalas, kuris skelbiamas, įjungiant gamyklų, įmonių, laivų, garvežių, specialiųjų mašinų garsinius signalus, centralizuoto bei vietinio valdymo elektros sirenas. Signalą gali perduoti ūkio subjekto vadovas, miesto ir rajono savivaldybės administracijos direktorius, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, priklausomai nuo ekstremalaus įvykio masto. Šį signalą lydi kitas signalas, kuris perspėja jau apie konkretų pavojų.

Radiacinis pavojus!

Šis signalas yra skelbiamas tuomet, kai kyla tiesioginė vietovės radioaktyviojo užteršimo grėsmė arba toks užteršimas yra nustatomas. Taip gali atsitikti įvykus bendrajai atominės elektrinės avarijai arba kitokios kilmės radiacinėms ir branduolinėms avarijoms. Signalų tekstas ir konkretūs nurodymai skelbiami panaudojant perspėjimo sistemą, ryšių priemones, radiją ir televiziją savivaldybių arba Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos sprendimu.

Cheminis pavojus!

Šis signalas yra skelbiamas tuomet, kai kyla tiesioginė cheminio užteršimo grėsmė arba nustačius vietovės užteršimą pavojingomis cheminėmis medžiagomis, įvykus pramoninei

²⁵ Čyras P., Dubonis R., Šukys R. ir kt. Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose – Vilnius:Technika, 2009.P.28.

²⁶ Paškevičiūtė A., Monkeliūnienė J., Vilkėlienė D. ir kt. Civilinė sauga mažiems ir dideliems – Vilnius:2007.P.25.

avarijai ar nelaimei su pavojingomis medžiagomis. Signalas skelbiamas pavojingų objektų vadovų, savivaldybių arba Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos sprendimu.

Katastrofinis užtvindymas!

Tai yra vietinės reikšmės signalas, kuris gali būti skelbiamas dėl galimos avarijos Kauno hidroelektrinėje. Skelbiamas tų rajonų gyventojams, kuriems gresia tiesioginis užtvindymo pavojus – Kauno miesto, Kauno, Šakių, Jurbarko, Šilutės. Sprendimą dėl signalo skelbimo priima Kauno apskrities viršininko administracija.

Potvynio pavojus!

Šis signalas yra skelbiamas tuomet, kai kyla tiesioginė potvynio grėsmė polaidžio ar intensyvių liūčių metu, pakilus upių lygiui ir pasiekus stichinio vandens lygio kriterijus, nustatytus Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Signalas skelbiamas apskričių viršininkų, savivaldybių arba Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos sprendimu per visuomenės informavimo priemones.

Uragano pavojus!

Toks signalas skelbiamas artėjant katastrofiniam meteorologiniam reškiniui, kuris gali sukelti ypatingą pavojų. Skelbiamas hidrometeorologijos tarnybos sprendimu per visuomenės informavimo priemones perduodant kitą būtiną informaciją.

Oro pavojus!

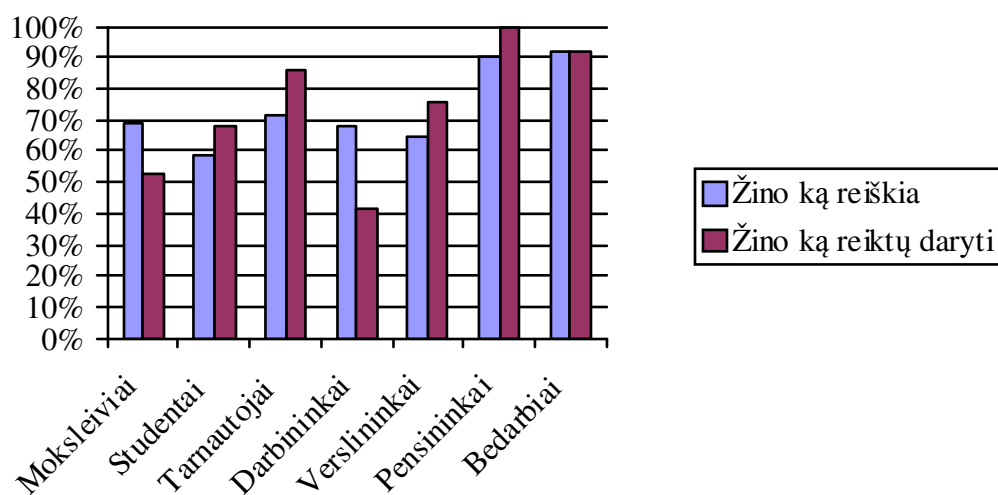
Šis signalas skelbiamas kilus tiesioginei priešo užpuolimo grėsmei visiems šalies gyventojams. Skelbiamas visomis informavimo ir ryšių priemonėmis tik Krašto apsaugos ministerijos sprendimu.

Oro pavojaus atšaukimas!

Skelbiamas Krašto apsaugos ministerijos sprendimu per visuomenės informavimo priemones, praėjus tiesioginei priešo užpuolimo grėsmei ar pasibaigus antpuoliui.²⁷

²⁷ http://www.civilinesauga.lt/index.php?lng=lt&content=pages&page_id=19; prisijungimo laikas: 2009-10-23.

2008 metų lapkričio 28 d. vykusioje Respublikinėje mokslinėje konferencijoje „Visuomenės saugumo užtikrinimas: procesai ir tendencijos“, kurios tikslas buvo aptarti visuomenės saugumo sampratą, jo užtikrinimo filosofines, socialines, psichologines ir teises problemas, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorius Rolandas Nagrockas pristatė „Visuomenės pasirengimo civilinei saugai tyrimą“.²⁸ Šio tyrimo metu naudojant anketavimo metodą buvo apklausti 187 gyventojai, priklausantys skirtingoms socialinėms grupėms: 36 moksleiviai, 34 studentai, 36 tarnautojai, 31 darbininkas, 17 verslininkų, 21 pensininkas ir 12 bedarbių. Vienas iš respondentams pateiktų klausimų šioje apklausoje buvo apie gyventojų perspėjimo ir informavimo sistemą: į klausimą, ar žino ką reiškia elektros sirenos gausmas, teisingai atsakė 73,5% respondentų, ir, ką reiktų daryti išgirdus jį, teisingai atsakė 73,8% respondentų. Tai, kad dauguma respondentų atsakė teisingai, tyrimo autorius paaiškina tuo, kad elektros sirenos gausmą jie girdi gan dažnai, nes jos profilaktiškai tikrinamos vieną kartą per ketvirtį jas įjungus. Grafinis tyrimo duomenų vaizdas pateikiamas 6 paveiksle.

6 pav. Gyventojų veiksmai po perspėjamojo garsinio signalo

Nors iš pažiūros atrodytų, kad informaciją apie gyventojų perspėjimo ir informavimo sistemą žino dauguma respondentų, tačiau mūsų nuomone, šie tyrimo rezultatai atskleidžia gyventojų žinių apie minėtą sistemą stygių. Tai yra problema, kadangi net 27,2 % respondentų, nežinodami saugaus elgesio taisyklių išgirdus pavojaus signalą, rizikuotų savo sveikata ir gyvybe. Natūralu, kad nežinodami kaip elgtis, nevaldytų savo emocijų, tuo sukeldami paniką tarp žmonių ir apsunkindami veiksmus, reikalingus atlikti apsisaugojimui nuo pavojų.

²⁸ R. Nagrockas. Visuomenės pasirengimo civilinei saugai tyrimas// Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys: Mykolo Romerio universitetas. Viešojo saugumo fakultetas. 2008, Nr. 2. P. 191.

Kita, autoriaus nuomone, visuomenei žinotina informacija yra apie kolektyvines ir individualias apsaugos priemones. Literatūroje ši tema plačiai išnagrinėta autorių K. Baikščio, M. Beinoravičiaus, K. Burneikos knygoje „Civilinės saugos pagrindai“. Jų teigimu, įvykus ekstremalioms situacijoms „kartais nespėjama, dažnai nenorima palikti savo turto, dalis įmonių turi dirbti ir nelaimės meto sąlygomis, todėl reikalingos žmonių apsaugos priemonės tose vietose, kur jie gyvena ir dirba“.²⁹

Kolektyvinės apsaugos statiniai - tai specialūs statiniai (tipinės slėptuvės), taip pat kiti statiniai (gyvenamosios ir darbo patalpos, rūšiai, požeminės perėjės, tuneliai ir pan.), kurie, tinkamai juos paruošus, gali būti naudojami žmonių apsaugai nuo prognozuojamo pavojingo poveikio. Slėptuvės turi būti:

- valstybinės reikšmės objektuose: Prezidentūroje, Seime, Vyriausybės ekstremalių situacijų valdymo centre, ministerijų ir žinybinių ekstremalių situacijų valdymo centruose;
- gyvybiškai svarbiuose objektuose: ligoninėse ir vaistų gamybos įmonėse, Lietuvos telekomunikacijų sistemoje, valstybinio radijo ir televizijos objektuose, elektros, šilumos, dujų tiekimo objektuose, geležinkelio sistemoje, duonos ir grūdų gamybos objektuose, krašto apsaugos, policijos ir priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos objektuose;
- rizikos objektuose: Ignalinos atominėje elektrinėje, chemiškai pavojingose įmonėse, kariniuose daliniuose, vertybinių popierių saugyklose ir kt.³⁰

Visi Lietuvos Respublikos gyventojai privalo žinoti, kad išgirdus pranešimą, jog reikia eiti į slėptuvę, būtina tai daryti nedelsiant su savimi pasiimant tik būtiniausius daiktus. Turi būti iš anksto žinoma, į kokią slėptuvę reikia eiti ir kur ji yra.

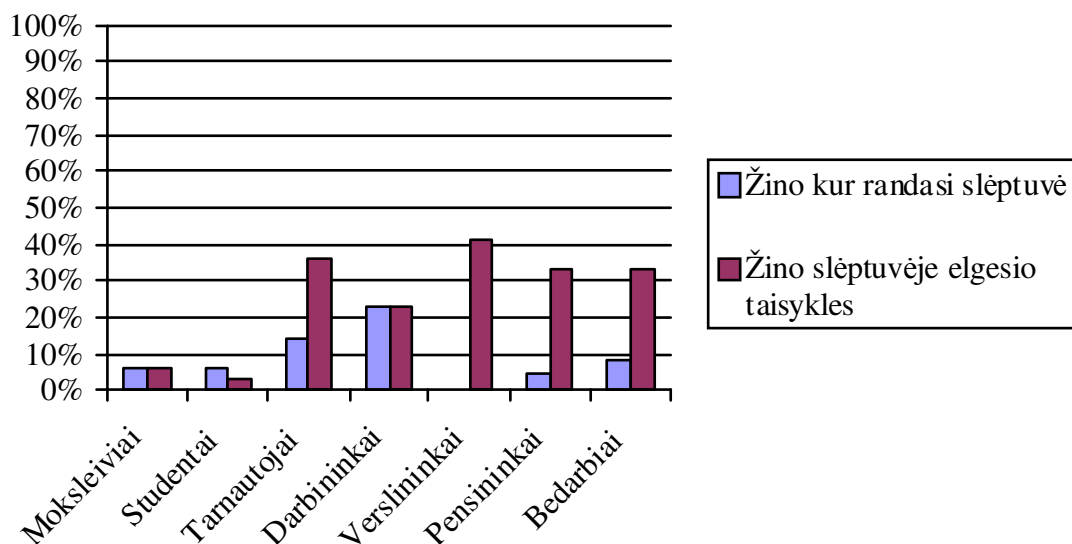
Deja, Lietuvoje nėra tiek slėptuvių, kad nuo radiacinės taršos, griūčių ar kitų ekstremalių situacijų galėtų pasislėpti visi šalies gyventojai. „Susidarius ekstremaliai situacijai, gyventojai trumpam laikui (iki 2 parų) galėtų pasislėpti paprastose slėptuvėse, t.y. reikiamai užsandarintose ir hermetizuotose gyvenamosiose ir (ar) negyvenamose patalpose: rūsiuose, požeminiuose garažuose, pėsčiųjų perėjose, transporto tuneliuose.“³¹

Mykolo Romerio universiteto lektorius Rolandas Nagrockas „Visuomenės pasirengimo civilinei saugai tyrimo“ metu nustatė, kad tik 9% respondentų žino, kur yra artimiausia slėptuvė. Iš jų, 25% žinotų, kaip derėtų elgtis būnant slėptuvėje. 7 paveiksle pateikiamas grafinis šio tyrimo duomenų vaizdas.

²⁹ Baikštys K., Beinoravičius M., Burneika K. ir kt. Civilinės saugos pagrindai – Vilnius:Meralas, 1996.P.157.

³⁰ http://www.civilinesauga.lt/index.php?content=pages&lng=lt&page_id=33 ;prisijungimo laikas:2009-09-03.

³¹ Ten pat.

7 pav. Inžinerinė gyventojų apsauga

Vertinant 7 paveiksle pateiktus gyventojų žinių apie civilinės saugos slėptuves tyrimo duomenis, galime daryti išvadą, jog įvykus branduolinei avarijai arba gresiant kitiems pavojams, į civilinės saugos slėptuves atvyktų tik 9% respondentų, vadinasi net 91% rizikuotų savo saugumu, sveikata ir gyvybe vien dėl nežinojimo ir nesidomėjimo civiline sauga iki įvykstant nelaimei.

LR Konstitucijos 19 straipsnyje teigiama „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“³², tačiau autoriaus nuomone, nesuklystume teigdami, kad pirmiausia žmogus savo teisę į gyvybę turėtų apsaugoti pats. Dažnai tam prireikia labai mažo indėlio - tik žinių suvokiant saugios žmonijos būties svarbą, o rezultatas neįkainojamas, jei dėl to išsaugojama nors vieno žmogaus gyvybė.

2.4 Civilinės saugos mokymo Lietuvoje probleminiai aspektai ir visuomenės informavimo civilinės saugos klausimais svarba

„Sąmoningas ir išsilavinęs, atsakingas ir orus tautos narys yra vidinio saugumo garantas. Kadangi tik išsilavinęs žmogus žino pakankamai daug ir giliai, supranta visuomenės raidą, nuspėja įvykius, blaiviai apskaičiuoja jų padarinius ir pajėgia kurti pažangą“.³³

Vertinant civilinės saugos mokymo Lietuvoje aspektus, labai svarbu nustatyti santykį tarp civilinės saugos institucijų ir visuomenės, t.y kokiais žinias turėdama visuomenė priima institucijų vykdomus veiksmus ekstremalių situacijų metu ir ar šių institucijų indėlis rengiant visuomenę praktiniams veiksams įvykus tokiai situacijai yra pakankamas. Be abejo, kuo

³² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios.1992, Nr. 33-1014.

³³ Bagdonavičius V. Lietuvos nacionalinis saugumas: teorija ir realijos – Vilnius, 1994.P.58.

daugiau žinių apie civilinę saugą ir veiksmus įvykus ekstremaliai situacijai turės šalies piliečiai, tuo civilinės saugos ir gelbėjimo institucijoms bus lengvesnis šių situacijų valdymas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005 m. vasario 7 d. patvirtino civilinės saugos mokymo tvarkos aprašą, kuriame numatyti civilinės saugos mokymo tikslai:

- skatinti ir stiprinti parengtį ekstremalioms situacijoms Lietuvos Respublikoje;
- padėti pasirengti civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos institucijų vadovams ir specialistams įgyvendinti jiems paskirtas užduotis civilinės saugos srityje;
- rengti visuomenę atlikti praktinius veiksmus, kad ji galėtų pereiti iš įprastų gyvenimo (darbo) sąlygų į ekstremalias situacijas, patirdama kuo mažiau nuostolių, kad būtų išlaikyta rimtis, išsaugota žmonių gyvybė, sveikata, turtas, apsaugota aplinka nuo ekstremalių situacijų poveikio;
- mokyti valstybės valdymo ir vietos savivaldos institucijas, ūkio subjektus darbo organizavimo metodų ir vadovavimo pereinant iš įprastų darbo sąlygų į ekstremalias situacijas;
- rengti civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgas vykdyti gelbėjimo, žmonių paieškos ir kitus neatidėliotinus darbus;
- tobulinti gyventojų parengtį veiksams, kuriuos reikia atlikti per ekstremalius įvykius.³⁴

Šie tikslai bendrojo lavinimo, profesinėse, aukštosiose ir aukštosiose neuniversitetinėse mokyklose įgyvendinami pagal Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento parengtas ir Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintas programas. Ūkio subjektuose ir įstaigose darbuotojai civilinės saugos pagrindų mokomi pagal Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento parengtas ir patvirtintas civilinės saugos mokymo programas. Pareigūnai, dirbantys ūkio subjektų ekstremalių situacijų valdymo centruose, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamente bei jam pavaldžiose įstaigose, savivaldybių priešgaisrinėse gelbėjimo tarnybose bei bendrosios ir specialiosios paskirties formuočių vadai ir jų nariai civilinės saugos mokomi pagal Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento parengtas civilinės saugos mokymo programas. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo nuostatomis „visi ūkio subjektų vadovai ir jų pavaduotojai turi baigti Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento nustatytos civilinės saugos mokymo programos kursą“.³⁵

³⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 133 „Dėl civilinės saugos mokymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios.1992, Nr. 33-1014.

³⁵ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.

Gyventojai, kurie nedirba, civilinės saugos mokosi savarankiškai, o „norėdami įvertinti praktinius įgūdžius dalyvauja rajonų (miestų) civilinės saugos pratybose.“³⁶

Apibendrinant aukščiau pateiktą informaciją apie civilinės saugos mokymo tikslus Lietuvoje ir šių tikslų įgyvendinimo formas, svarbu nustatyti civilinės saugos institucijų darbuotojų ir šalies gyventojų nuomonę, ar apskritai reikalinga mokytis civilinės saugos ir ar civilinės saugos mokymo tikslai Lietuvoje įgyvendinami.

Mūsų atlikto tyrimo naudojant anketavimo metodą civilinės saugos sistemos institucijoje, Varėnos priešgaisrinėje gelbėjimo tarnyboje, metu nustatyta, kad 85 % respondentų mano, jog civilinės saugos institucijų darbuotojų mokymai civilinės saugos klausimais reikalingi, 15 % procentų teigia, jog jie nereikalingi. Gerai civilinės saugos sistemos institucijų darbuotojų mokymo kokybę vertina 15 % respondentų, patenkinamai - 66 %, blogai - 15 % , 4 % respondentų šiuo klausimu neturi nuomonės. Į klausimą, ar Lietuvos visuomenės informavimas ir paruošimas kaip veikti ekstremalios situacijos sąlygomis yra pakankamas, 23 % respondentų atsakė, kad pakankamas, 12 % - geras tik teorinis pasiruošimas, 38 % - patenkinamas ir 27 % visuomenės informavimą ir paruošimą įvertino blogai.

Mykolo Romerio universiteto lektoriaus Rolando Nagrocko „Visuomenės pasirengimo civilinei saugai tyrimo“ duomenys parodo, kad nors ūkio subjektų, įmonių ir įstaigų vadovai yra atsakingi už savo bendruomenės civilinės saugos pagrindų mokymą ir praktinių įgūdžių formavimą, bet 58% moksleivių ir tik 32% studentų teigė, jog buvo mokomi savo mokymo įstaigose, o 42% tarnautojų, 19% darbininkų ir tik 6% verslininkų, jog buvo mokomi savo darbovietėse.³⁷

Deja, vadovaujantis šių tyrimų rezultatais galime teigti, kad visuomenės žinios apie civilinę saugą ir veiksmus ekstremalių situacijų metu yra nepakankamos. Taip pat palyginti mažas ūkio subjektų, įmonių ir įstaigų indėlis rengiant darbuotojus praktiniams veiksams įvykus ekstremaliai situacijai, nors „ekstremalių situacijų valdymo sistemos vykdomų funkcijų įvairovė, kelių lygių struktūra, veiklos sąlygų specifika reikalauja ypatingo personalo parengimo, užtikrinančio darbuotojų gebėjimą efektyviai ir operatyviai vykdyti užduotis ypatingomis sąlygomis“.³⁸

³⁶ Čyras P., Dubonis R., Šukys R. ir kt. Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose – Vilnius:Technika, 2009.P.224.

³⁷ R. Nagrockas R. Visuomenės pasirengimo civilinei saugai tyrimas// Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys: Mykolo Romerio universitetas. Viešojo saugumo fakultetas, 2008, Nr.2.

³⁸ B. Pitrenaitė. Lietuvos ekstremalių situacijų valdymo sistemos plėtros problemos. [http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidinys%201\(6\)/Pitrenaite.pdf](http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidinys%201(6)/Pitrenaite.pdf); prisijungimo laikas 2009-10-01.

III. CIVILINĖS SAUGOS IR GELBĖJIMO SISTEMOS VEIKLOS ORGANIZAVIMO PROBLEMATIKA

3.1 Ekologinės katastrofos grėsmės Lietuvai vertinimas ir problemos

Pastaruoju metu per visuomenės informavimo priemones vis dažniau išgirstame apie stichines arba žmogaus tiesioginiu ar netiesioginiu būdu sukeltas nelaimes, kurių mastas ne mažėja, o tik didėja. Nors ekstremalių situacijų tikimybė yra susijusi su vietovėmis (priklauso nuo geografinių, klimato, socialinių ar kt. veiksnių), tačiau suprantama, kad nelaimių padariniai bet kada gali peržengti administracines ribas sukeldami didelį pavojų žmonėms ir juos supančiai aplinkai. Būtent todėl ypatingai svarbu, kad vykdant ekstremalių situacijų prevenciją ir veiksmus joms įvykus bendradarbiautų su bendromis grėsmėmis susiduriančios šalys. Šioje baigiamojo darbo dalyje norėtume paanalizuoti, mūsų manymu, vieną iš svarbiausių priežasčių, kodėl turi būti tobulinamas civilinės saugos sistemos funkcionavimas Lietuvoje.

Žodžių junginys „cheminis ginklas“ pirmiausiai mums asocijuojasi su Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karo metais. Mokslinėje literatūroje apibrėžiama, kad cheminio ginklo paskirtis yra „pažeisti priešo kariuomenę, mažinti jos kovingumą, dezorganizuoti kariuomenę ir užnugario objektų kovinę veiklą, masiškai pažeisti gyventojus.“³⁹ Cheminis ginklas ir jo pagrindą sudarančios kovinės nuodingosios medžiagos, mūsų nuomone, šiandien visuomenei pavojingos tiesiogine ir netiesiogine prasme. Pavojingumą tiesiogine prasme suprantame kaip tikimybę, kad kovinės nuodingosios medžiagos bet kada gali būti panaudotos sprendžiant tarp šalių kylančius konfliktus. Pavojingumas netiesiogine prasme – po Antrojo pasaulinio karo Baltijos jūroje palaidoto cheminio ginklo nuodingųjų medžiagų būklė. Apie tai, koks buvo karinės veiklos poveikis Baltijos jūrai ir kokių pasekmių dėl šio poveikio Lietuvos ir kitų su Baltijos jūra besiribojančių valstybių gyventojai gali tikėtis šiandien, būtina kalbėti garsiai.

Antrojo pasaulinio karo metais kovojančios šalys pagamino daugiau kaip 600 tūkstančių tonų cheminių bombų, sviedinių ir minų, užtaisytų nuodingomis cheminėmis medžiagomis. 1942 metais Maskvą pasiekusiame žvalgybos pranešime buvo sakoma, kad Vokietija ketina panaudoti savo slaptą ginklą – naujausias nuodingąsias medžiagas. Vokiečių armijos arsenalą sudarė cheminės aviacijos bombos, sviediniai, minos, mašinos vietovėms užnuodyti, rankinės ir nuodingųjų dūmų granatos ir kt. Šių cheminių ginklų pagrindą sudarė tokios nuodingos medžiagos kaip ipritas, liuizitas, alamotitas, fosgenas, lifostenas, tabunas, zarinas, zomanas ir kt. Vokietija Tarybų Sąjungos buvo perspėta, kad į masinę cheminę ataką bus atsakyta tokiais pat veiksmais. Tam pritarė ir Jungtinės Amerikos valstijos bei Anglija, kurios buvo pasirengę

³⁹ Čyras P., Dubonis R., Šukys R. ir kt. Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose – Vilnius:Technika, 2009.P.89.

gaminti didelio toksiškumo organinio fosforo medžiagas. Nors tuo metu cheminis karas pradėtas nebuvo, tačiau jo metu pagaminti cheminiai ginklai šiandien gali tapti pavojingais kiekvienam iš mūsų.

Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos jūrinių tyrimo centras pateikia tokią informaciją, apie Baltijos jūros dugne tūnančius pavojus ir jų atsiradimo priežastis: „po Antrojo pasaulinio karo Europoje pasiliko apie 290000 tonų Vokietijos karinės pramonės pagamintų cheminių ginklų, turinčių 65000 tonų kovinių nuodingųjų medžiagų. Karo pabaigoje visas šis trofėjus atiteko sąjungininkams: JAV, Didžiajai Britanijai, Prancūzijai, TSRS, kurios ir nutarė cheminę ginkluotę pakrauti į baržas, pavojingąjį krovinį nuplukdyti kuo toliau į vandenyną ir paskandinti giliausiose jo vietose. Tačiau dėl nepalankių meteorologinių sąlygų visas Vokietijos sukauptas cheminis ginklas buvo paskandintas čia pat, keliose Baltijos ir Šiaurės jūros vietose. Viena iš jų yra už 70 jūrmylių į vakarus nuo Lietuvos krantų. Šioje vietoje, į pietryčius nuo Gotlando salos, Tarybų Sąjungos karinės pajėgos už borto iš baržų išmetė apie 2000 tonų bendro svorio cheminio ginklo. Aviacijos bombos, artilerijos sviediniai buvo išmėtyti 1200 kvadratinį metrų plote, iš kurių mažiausiai kaip ketvirtadalis priklauso Lietuvos ekonominei zonai. Šis sąvartyno plotas gali būti dar labiau išplitęs, kadangi dėžės ir konteineriai buvo skandinami laivams plaukiant arba jiems dreifuojant.“⁴⁰

Nors jau pusę amžiaus šie cheminiai ginklai glūdi jūros dugne, tačiau juos sudarančios dujos (daugiausiai odą pažeidžiantys ipritas ir liuziitas, nervus paralyžiuojantis tabūnas), yra mirtinai pavojingos iki šių dienų. Kas vyksta su šiomis nuodingomis medžiagomis jūros dugne? Cheminių medžiagų elgesys jūros dugne priklauso ne tik nuo šių medžiagų cheminių, cheminių – fizikinių savybių, bet ir nuo aplinkos veiksnių – temperatūros, vandens druskingumo ir pH. Mokslininkų atliktų tyrimų duomenimis aukščiau aprašyta ginkluotė „kelia pavojų tik tada, kai esanti jos viduje karinė medžiaga pasklinda. Tai gali atsitikti staiga, sprogo metu, t.y. sproginimą gali sukelti mechaninis slėgimas iškėlimo operacijos metu arba lėtai, rūdijant sviedinio sienelėms.“⁴¹

Mokslininkų nustatyta, jog „vidutinis korozijos greitis yra 0,15 mm per metus. Tokiu atveju 75, 105 ir 150 mm artilerinių sviedinių, kurių storis yra atitinkamai 8,9, 10,6 ir 13,1 mm, bei bombų, kurių sienelių storis yra tik 1,5 ir 3 mm, kovinės nuodingosios medžiagos turėtų būti jau pasklidusios po jūrinę aplinką.“⁴² Pavojinga yra tai, kad ištekėjusios iš jūros dugne nuskandintų talpyklų pavojingos medžiagos ipritas ir liuziitas sudaro nuodingas balas, kadangi beveik netirpsta vandenyje. Tačiau labai gerai tirpsta įvairiuose naftos produktuose, kuriais

⁴⁰ http://www.jtc.lt/private/Chem_ginklas.doc ;prisijungimo laikas:2009-10-13

⁴¹ <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/geografija/straipsnis?name=straipsnis-3704> ;prisijungimo laikas: 2009-10-16

⁴² Ten pat

Baltijos jūra yra užteršta. Naftos dėmės sugėrę įpritą ir liuziitą po visur išnešioja šias nuodingas medžiagas. Lietuvos chemijos mokslų daktaras Vidmantas Kapočius, kaip ir dauguma kitų Baltijos zonos šalių mokslininkų įspėja, kad cheminio ginklo kapinynai jūroje kelia ekologinės katastrofos grėsmę. Įpritui patekus į vandenį užteršiami visi gyvieji jūros organizmai. Pasak chemiko „ši grandinė neišvengiamai pasieks žmogų, nes bombų kapinynas yra intensyvios žvejybos plotuose. Be to, dalis įprito gali būti išmesta į krantą ir ims garuoti. Mirtina įprito dozė – 5 miligramai. Tokį kiekį įkvėpęs žmogus mirtų per tris minutes. Mažesnė dozė irgi pavojinga – gali atrofuoiti plaučiai, sutrikti kvėpavimo sistemos darbas.“⁴³

Apie cheminius ginklus, juos sudarančias pavojingas medžiagas, kiekvienos iš jų pavojų žmogaus sveikatai ir gyvybei, apie cheminių ginklų kelionę į Baltijos jūrą galima būtų kalbėti labai plačiai, tačiau šioje darbo dalyje pateiktos informacijos, mūsų nuomone, pakanka iškelti ne tik nacionalinio, bet tarptautinio lygio problemoms ir jas susieti su civiline sauga. Nors cheminio ginklo palaidojimo Baltijos jūroje problema žinoma visoms Baltijos šalių vyriausybėms, Europos Sąjungos vadovybei, kitoms organizacijoms, mokslininkai šią problemą iškelia tarptautiniuose kongresuose ir seminaruose, rengiami įvairūs straipsniai ir pranešimai, tačiau nei politikai, nei specialistai, nesuranda bendros nuomonės kaip utilizuoti pavojingas medžiagas. 2004 m. Belgijoje vykusioje konferencijoje dėl Baltijos jūroje nuskandintų cheminių ginklų, Rusijos mokslų akademijos Okeanologijos instituto Atlanto skyriaus direktorius Vadimas Paka išreiškė pastebėjimą, kad „Europos Sąjunga nutyli šią problemą, nes Baltijos jūra yra glaudžiai susijusi su jos pakrantėse esančių šalių ekonomika.“⁴⁴ Lietuvos chemijos mokslų daktaras Vidmantas Kapočius taip pat pritaria šiai nuomonei, kad Europos Sąjunga nutyli apie Baltijos jūroje esančius cheminių medžiagų kapinynus ir neieško problemos sprendimo būdų. Pasak mokslininko, taip yra todėl, kad paskelbus apie jūros užteršimą reiktų uždrausti žvejybą ir kitus jūrinius verslus. Tokiu atveju Europos Sąjunga netektų milžiniškų pinigų. Nors Lietuvoje apie pavojingus sprogmenis esančius Baltijos jūroje ties Liepoja sužinota jau 1991 m., tačiau kaip ir kitose šalyse, ši problema ir jos sprendimo būdai šalies valdžios institucijose svarstomi vangiai. Be abejo, ši problema yra tarptautinė, todėl Lietuvos valstybė viena, galima sakyti, yra bejėgė iš esmės pakeisti sudėtingą situaciją Baltijos jūroje. Tai privalo būti visų Europos Sąjungos valstybių bendras tikslas. Tik tokiu atveju galėsime išvengti ekologinės katastrofos.

Būtent todėl, kad tikėtina, jog cheminio ginklo Baltijos jūroje kapaviečių situacija artimiausiu metu nesikeis, kiekvieną dieną didėja cheminės ginkluotės išsiveržimo į aplinką pavojus.

⁴³ <http://www.verslobanga.lt/admin/leidinys.printer/43d9e168a0385> ;prisijungimo laikas:2009-10-19

⁴⁴ Ten pat

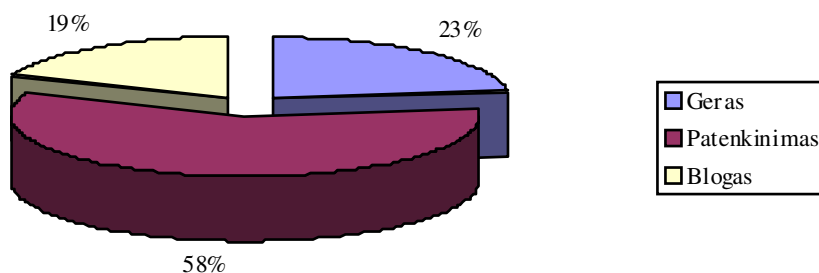
Mūsų atlikto tyrimo naudojant anketavimo metodą civilinės saugos sistemos institucijoje, Varėnos priešgaisrinėje gelbėjimo tarnyboje, duomenimis, civilinės saugos institucijoms organizuoti ir atlikti veiksmus ekstremalios situacijos atveju yra sudėtinga. Taip mano 35 % respondentų. 54 % procentai teigia, jog tokius veiksmus atlikti sudėtinga tik įvykus didelio masto ekstremaliai situacijai, 11 % respondentų šiuo klausimu neturi nuomonės.

Apibendrinus aukščiau išanalizuotą Baltijos jūros ekologinę problemą ir tyrimo rezultatus galime daryti išvadas, kad ši problema glaudžiai siejasi su civiline sauga. Šiandieninė situacija analizuojant Baltijos jūroje slypinčius pavojus leidžia įvertinti, koks svarbus yra efektyvus civilinės saugos sistemos funkcionavimas Lietuvoje. Įvertindami ekologinės katastrofos, kurią gali sukelti nuskandintos nuodingosios medžiagos, grėsmę, tačiau nežinodami jos sprendimo būdų, suprantame, kad įvykusi tokio masto ekstremali situacija reikalautų operatyvių, teisingų, efektyvių civilinės saugos sistemos institucijų veiksmų. Nuo šių veiksmų priklausytų ne dešimčių ir šimtų, o tūkstančių žmonių gyvybės. Taip pat suprantame, kad civilinės saugos sistemos institucijų veiksmai ekologinės katastrofos atveju nepatenkintų mūsų lūkesčių, jie negalėtų būti operatyvūs, teisingi ir efektyvūs dėl daugelio priežasčių - įstatymu nenustatytų visų civilinės saugos sistemos institucijų parengties reikalavimų, aiškiai nenustatytos šių įstaigų kompetencijos civilinės saugos srityje, nereglamentuoto tarptautinio bendradarbiavimo ir įsipareigojimų vykdymo prireikus kitų valstybių paramos ekstremalių situacijų valdyme bei kitų šiame darbe nagrinėtų Lietuvos civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemų.

3.2 Problemos, tobulinimo tendencijos ir perspektyvos

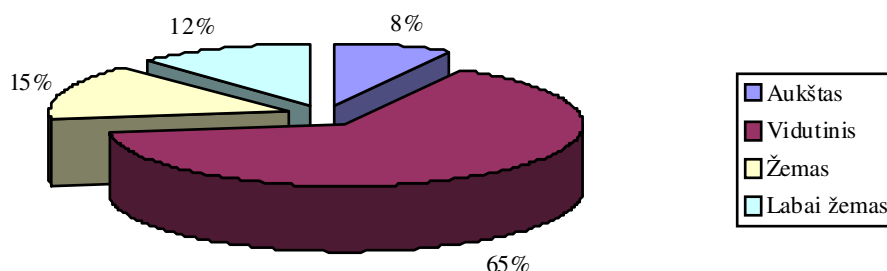
Šioje baigiamojo darbo dalyje apžvelgsime pastebėtas problemas, jų pašalinimo galimybes, civilinės saugos funkcionavimo tobulinimo tendencijas ir perspektyvas.

Mūsų anketinių apklausų metu tiriant Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnų nuomonę apie civilinės saugos sistemos veiklos organizavimą Lietuvoje nustatyta informacija pateikiama 8 paveiksle.

8 pav. Civilinės saugos sistemos veiklos organizavimo Lietuvoje vertinimas

Lietuvos civilinės saugos institucijų pasiruošimo ekstremalioms situacijoms lygis respondentų nuomone yra vidutinis. Taip mano dauguma - 65 % respondentų. Šio klausimo tyrimo duomenys pavaizduoti 9 paveiksle.

9 pav. Lietuvos civilinės saugos institucijų pasiruošimo ekstremalioms situacijoms lygis

Vertinant anketinių apklausų rezultatus galime teigti, kad civilinės saugos sistemos veiklos organizavimas Lietuvoje turi trūkumų, jie, be abejo, įtakoja ir neigiamai veikia civilinės saugos sistemos institucijų pasiruošimo ekstremalioms situacijoms lygį. Čia civilinės saugos sistemos teisinio reglamentavimo problemos – vienos iš pagrindinių. Šiuo metu Lietuvos civilinės saugos organizavimas reglamentuojamas Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme.⁴⁵ Šis įstatymas nuo jo įsigaliojimo, t.y. 1998 m. gruodžio 31 d. buvo keičiamas jau 4 kartus, kartu su juo, be abejo, buvo tobulinami ir jo lydimieji teisės aktai. Bėgant laikui, Lietuvoje keičiantis Vyriausybėms ir ekonominei situacijai, vystantis tarptautiniams santykiams pastebimos naujos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo spragos: nereglamentuojami civilinės saugos sistemos pajėgų sutelkimo principai, išteklių panaudojimo specifika, ekstremalių situacijų valdymas tokiais atvejais, jeigu prireiktų kitų valstybių paramos arba mūsų šaliai reiktų teikti pagalbą ekstremaliose situacijose, nenustatyti visų civilinės saugos sistemos institucijų parengties reikalavimai, kas apsunkina pajėgų ir priemonių sutelkimą ekstremalios situacijos likvidavimui ir jos padarinių šalinimui, sudėtingas vadovavimo civilinės saugos sistemai perdavimo mechanizmas, todėl dažnai vilkinimas sprendimų priėmimas ir civilinės saugos sistemos uždaviniai įgyvendinami neoperatyviai. Vadovaujantis įstatymo nuostatomis sunku įvertinti kokia institucija ir kada Lietuvos Respublikos teritorijos administraciniame vienetu turi skelbti ar atšaukti atitinkamo lygio ekstremalią situaciją, dubliuojamos kai kurių civilinės saugos sistemos institucijų funkcijos.

Mūsų anketinių apklausų metu Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnai į klausimą ar reikalinga keisti dabartinę civilinės saugos sistemos struktūrą siekiant tobulinti civilinės saugos sistemos funkcionavimą atsakė taip: reikalinga mažinti atsakingų civilinės

⁴⁵ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.

saugos institucijų skaičių - 11 % respondentų nuomonė, 27 % procentai respondentų mano, kad reikalinga tik nustatyti civilinės saugos sistemos institucijų kompetenciją, 35 % siūlo mažinti valdininkų ir didinti praktinį darbą dirbančių žmonių skaičių, 27 % šiuo klausimu neturi nuomonės.

Aukščiau pateikti apklausos duomenys parodo, kad vienokie ar kitokie veiksmai ir pakeitimai civilinės saugos sistemos struktūroje, siekiant tobulinti jos funkcionavimą, yra reikalingi. Norint pakeisti civilinės saugos sistemos struktūrą ar patobulinti sistemos veikimo principus, žinoma, pirmiausia keičiamas teisinis šios srities reglamentavimas. Naudojant anketavimo metodą Varėnos priešgaisrinėje gelbėjimo tarnyboje pareigūnams buvo užduotas klausimas - ar civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimai įtakoja civilinės saugos situaciją Lietuvoje? 38 % procentai respondentų mano, kad jie yra būtini civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimui, 38 % teigia, jog neturi jokios įtakos civilinės saugos situacijos gerinimui, 24 % šiuo klausimu nuomonės neturi.

Vertinant respondentų nuomones įdomu tai, kad vienodas respondentų skaičius ir teigiamai ir neigiamai vertina civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimus. Vadinas, peržvelgiant šios srities teisinį reglamentavimą, svarbu ne tik patobulinti teisės aktų normas, o priartinti jas prie civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemų, jas nors iš dalies išsprendžiant.

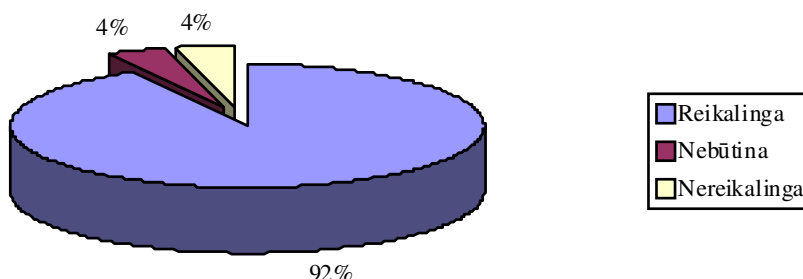
Šiuo metu jau yra parengtas civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas ir 2009 m. spalio 10 d. pateiktas derinti suinteresuotoms institucijoms ir visuomenei. Šiame projekte, skirtingai nuo šiuo metu galiojančio Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo, civilinės saugos sistemos pajėgoms priskiriamos ir policijos, Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, Viešojo saugumo tarnybos prie vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos nacionalinei nacionalinei sveikatos sistemai priklausančių asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros įstaigų pajėgos, Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos, avarinių tarnybų, atliekančių kitus neatidėliotinus darbus, pajėgos, ūkio subjektų ir savanorių bei asociacijų pajėgos bei nustatyta šių pajėgų kompetencija ekstremalių situacijų metu.⁴⁶ Atsakingų civilinės saugos sistemos institucijų mažinimas projekte siūlomas įgyvendinti apskričių viršininkų vykdomas funkcijas civilinės saugos srityje persikirstant kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms. Tuo pačiu siūloma panaikinti apskrities ekstremalių situacijų valdymo lygį, paliekant tik du valdymo lygius: valstybės ir savivaldybės. Vertinant tarptautinio bendradarbiavimo civilinės saugos srityje problemas, įstatymo projekte Vidaus reikalų ministrui

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6355&p_org=102&p_fix=&p_gov= :prisijungimo laikas:2009-09-08.

siūloma suteikti įgaliojimus nustatyti tarptautinės pagalbos teikimo komandos sudarymo ir aprūpinimo tvarką, o Vyriausybei – nustatyti civilinės saugos tarptautinės pagalbos prašymo, priėmimo ir teikimo tvarką.

Mūsų manymu, nors šio Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo projekte numatyti civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimo aspektai, tačiau jo parengimas nereiškia, kad civilinės saugos sistemos reforma Lietuvoje artėja link pabaigos. Jeigu šis įstatymas ir būtų priimtas, toliau sektų poįstatyminių teisės aktų tobulinimo ir derinimo su atsakingomis institucijomis procedūros, taip pat užtruks ir Apskričių viršininkų administracijų civilinės saugos departamentų vykdomų funkcijų perdavimo kitoms civilinės saugos sistemos institucijoms procesas.

Panagrinėkime ir kitas problemas, kurios, mūsų nuomone, yra susijusios su visuomenės iniciatyvos civilinės saugos srityje stoka. Mūsų anketinių apklausų metu dauguma Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnų į klausimą, ar reikalinga pateikti papildomą informaciją visuomenei apie civilinės saugos pagrindus visuomenės informavimo priemonėse – spaudoje, radijuje televizijoje atsakė - reikalinga, kad ši informacija būtų geriau įsisavinta - net 92 % respondentų. 10 paveiksle pavaizduoti tyrimo duomenys.

10 pav. Papildomos civilinės saugos informacijos gyventojams reikšmė

Vadinasi, galime teigti, jog papildomas visuomenės švietimas civilinės saugos klausimais yra reikalingas. Jis sustiprintų visuomenės pasirengimą efektyviai veikti ekstremalios situacijos sąlygomis, tuo pačiu ir civilinės saugos sistemos institucijoms priskirti uždaviniai būtų lengviau įgyvendinami. Plačiau susipažinę su civilinės saugos sistemos funkcionavimu, jos tikslais ir uždaviniais, gaudami daugiau informacijos apie šaliai gresiančias nelaimes ir apsisaugojimo nuo jų būdus, mūsų nuomone, Lietuvos gyventojai labiau domėtusi šia sritimi, sustiprėtų pasitikėjimas civilinės saugos ir gelbėjimo sistema. Valstybės valdymo ir vietos savivaldos institucijų, ūkio subjektų darbo organizavimo metodų ir vadovavimo mokymas pereinant iš įprastų darbo sąlygų į ekstremalias situacijas, civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgų

rengimas vykdyti gelbėjimo, žmonių paieškos ir kitus neatidėliotinus darbus, gyventojų parengties tobulinimas veiksmų ekstremalių įvykių metu atlikimui – pagrindiniai civilinės saugos mokymo tikslai. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo projekte įtvirtinama nuostata, kad civilinės saugos mokymas vykdomas bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose pagal Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos parengtas ir švietimo ir mokslo ministro patvirtintas civilinės saugos mokymo programas, nevaržant Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo.⁴⁷ Nauja nuostata – akademinių laisvių suteikimas aukštosioms mokykloms.

Mūsų nuomone, ypatingą dėmesį ugdam visuomenės sąmoningumą civilinės saugos srityje ir informuojant apie gresiančias nelaimes ir jų apsisaugojimo būdus, didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas vaikams ir senyvo amžiaus žmonėms. Ekstremalios situacijos atveju šių socialinių grupių evakuacijos darbai būtų sudėtingesni – dėl vaikų išgąsčio būtų sunku juos suvaldyti, evakuojant senyvo amžiaus žmones - dėl jų nejudrumo ilgėja evakuacijos laikas ir pan. Būtent todėl, mokant civilinės saugos pagrindų, reikėtų išskirti socialines grupes, kurių švietimui turėtų būti skiriama daugiau dėmesio.

Ne mažiau svarbus yra civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos institucijų pareigūnų paruošimas, t.y. mokymas civilinės saugos srityje, kadangi nuo šių asmenų išsilavinimo, kvalifikacijos ir patirties tiesiogiai priklauso žmonių sveikata ir gyvybės įvykus ekstremaliai situacijai. Naudojant anketavimo metodą civilinės saugos sistemos institucijoje Varėnos priešgaisrinėje gelbėjimo tarnyboje pareigūnams buvo užduotas klausimas – jeigu civilinės saugos sistemos institucijų pasirengimo lygis atlikti veiksmus ekstremalios situacijos metu yra nepakankamas, tai kokios Jūsų manymu yra to priežastys? Atsakydami į šį klausimą 42 % respondentų teigia, jog civilinės saugos sistemos institucijų pasirengimo lygis yra nepakankamas dėl silpno teorinio ir praktinio civilinės saugos sistemos pareigūnų paruošimo, 19 % teigia, jog nepakankamas tik praktinis pareigūnų paruošimas ir 39 % nuomone – nepakankamas techninis materialinis aprūpinimas. Vertinant aukščiau pateiktą informaciją ir tyrimų rezultatus galima teigti, kad civilinės saugos mokymas yra svarbus ir reikalingas visuomenės ir visų civilinės saugos sistemos institucijų pasiruošimo ekstremalių situacijų gerinimui.

Ne mažesnę įtaką efektyviam ekstremalių situacijų valdymui turi ir civilinės saugos sistemos institucijų techninis materialinis aprūpinimas organizuojant gelbėjimo ir kitus neatidėliotinus darbus. Mūsų anketinių apklausų duomenimis didžiausia dalis Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnų mano, kad Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento bei kitų civilinės saugos sistemos institucijų pareigūnai bus pajėgūs atlikti jiems

⁴⁷ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas // Valstybės žinios.2009, Nr. 54-2140.

priskirtus uždavinius įvykus ekstremaliai situacijai ir suteikti gyventojams visapusišką pagalbą tik jei bus aprūpinti reikalingomis priemonėmis – 39 % respondentų, dar 23 % tai pat pritaria šiai nuomonei ir mano, jog ne mažiau svarbus yra ir nuolatinis mokymas kaip veikti ekstremalios situacijos sąlygomis. Tik mokymą svarbiausiu laiko 19 % respondentų, taip pat 19 % respondentų teigia, jog Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento bei kitų civilinės saugos sistemos institucijų pareigūnai nebus pajėgūs atlikti jiems priskirtų uždavinių įvykus ekstremaliai situacijai ir suteikti gyventojams visapusišką pagalbą, kadangi jiems trūksta praktinių žinių, o gyventojams nelaimės atveju nepakaktų asmeninių apsauginių priemonių.

Taigi, vertinant apklausos rezultatus, galima teigti, kad ekstremalių situacijų padarinių šalinimui Valstybėje turi būti skiriama pakankamai lėšų. Suprantama, kad daugelis gali prieštarauti šiai nuomonei, motyvuodami jog dar yra švietimo, sveikatos apsaugos ir kitos sritys, kurias finansuoti yra svarbiau, negu eikvoti lėšas ekstremalių situacijų pasiruošimui, kurios galbūt niekada neįvyks. Tačiau, mūsų manymu, jeigu vis dėlto Lietuvoje įvyktų didelio masto ekstremali situacija ir jos padariniai būtų likviduojami neefektyviai dėl prasto civilinės saugos sistemos materialinio techninio aprūpinimo, tuomet Valstybės valdžios institucijos jau būtų kaltinamos nepakankamu civilinės saugos sistemos finansavimu vertinant šaliai gresiančius pavojus. Nors pakankamai sudėtinga suplanuoti efektyviam civilinės saugos sistemos funkcionavimui reikalingas lėšas, tačiau reikia siekti jas išnaudoti taip, kad ekstremalių situacijų atvejais būtų užtikrinta žmonių gyvybės, sveikatos, juos supančios aplinkos apsauga.

Išnagrinėjus Lietuvos Respublikos civilinės saugos teisinį reglamentavimą ir šios srities mokslinę literatūrą, bei moksliniam tiriamajam darbui apklausus 26 civilinės saugos sistemos institucijos Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Varėnos priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnus, galime pateikti šias išvadas:

IŠVADOS

Magistro baigiamajame darbe „Civilinės saugos sistema ir jos funkcionavimo tobulinimo teisiniai pagrindai“ iškelta tyrimo hipotezė – civilinės saugos sistemos funkcionavimo teisinis reguliavimas Lietuvoje turi trūkumų, kurie sąlygoja neefektyvų šios sistemos veikimą - pasitvirtino:

1. Lietuvoje bet kuriuo metu gali įvykti ekstremali situacija, kurios efektyviam valdymui ir likvidavimui, sukeltų padarinių šalinimui reikalingas aiškus teisinis reglamentavimas. Lietuvoje civilinės saugos veikla yra reglamentuota Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais ir kitais Seimo priimtais teisės aktais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis,

Respublikos Prezidento dekretais, Vyriausybės nutarimais, Ministro Pirmininko potvarkiais, Vidaus reikalų ministro įsakymais.

2. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas yra pagrindinis teisės aktas, nustatantis civilinės saugos sistemos šalyje organizavimo veikimo teisinius bei organizacinius principus. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas nuo jo įsigaliojimo, t.y. 1998 m. gruodžio 31 d., buvo keičiamas keturis kartus, todėl yra painu ir sudėtinga taikyti šio įstatymo lydimųjų teisės aktų nuostatas. Teisės normų taikymo ekstremalios situacijos atveju sudėtingumas gali turėti neigiamą įtaką tokios situacijos likvidavimo organizavimui.

3. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo trūkumai, tokie, kaip nenustatyti visų civilinės saugos sistemos institucijų parengties reikalavimai, sukeliantys sunkumų telkiant reikiamas priemones ir pajėgas ekstremaliai situacijai ir jos padariniams likviduoti, ne visai aiškus civilinės saugos parengties lygių ir ekstremalios situacijos masto ryšys, t.y. kas ir kuriuo momentu turėtų Lietuvos Respublikos teritorijos administraciniame vienetuose skelbti ekstremalią situaciją, nenustatyta aiški civilinės saugos sistemos institucijų kompetencija šioje srityje gali lemti neprognozuojamas pasekmes, jei Lietuvoje įvyktų didelio masto ekstremali situacija.

4. Lietuvoje tebevyksta civilinės saugos sistemos reforma ir Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto parengimas nereiškia, kad civilinės saugos sistemos reforma Lietuvoje artėja link pabaigos. Ateityje neišvengiamos poįstatyminių teisės aktų tobulinimo ir derinimo su atsakingomis institucijomis procedūros, taip pat užtruks ir Apskričių viršininkų administracijų civilinės saugos departamentų vykdomų funkcijų perdavimo kitoms civilinės saugos sistemos institucijoms procesas.

5. Visuomenės pasirengimas veikti ekstremalioje situacijoje nepakankamas ir neefektyvus, taip pat palyginti mažas ūkio subjektų, įmonių ir įstaigų indėlis rengiant darbuotojus praktiniams veiksams įvykus ekstremaliai situacijai. Visuomenės pasirengimo civilinei saugai lygį lemia objektyvūs ir subjektyvūs faktoriai. Objektyvūs – mokslinės metodinės literatūros trūkumas, individualių apsaugos priemonių trūkumas, civilinės saugos slėptuvių nebuvimas, subjektyvūs – pratybų, mokymų civilinės saugos tema trūkumas.

6. Civilinės saugos sistemos institucijų veiksmams Lietuvoje įvykus ekologinei katastrofai ir į aplinką išsiveržus Baltijos jūroje nuskandintus cheminius ginklus sudarančioms pavojingoms nuodingoms medžiagoms negalėtų būti operatyvūs, teisingi ir efektyvūs dėl nesuderinto nacionalinio ir tarptautinio teisinio civilinės saugos sistemos reglamentavimo – Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas nenumato tarptautinio bendradarbiavimo ir įsipareigojimų vykdymo prireikus kitų valstybių paramos ekstremalių situacijų valdyme.

PASIŪLYMAI

1. Reikia skatinti visų tarnybų, rengiančių ir įgyvendinančių civilinės saugos sistemos uždavinius glaudų bendradarbiavimą ir ryšių kūrimą ekstremalių situacijų prevencijos srityje bei siekiant bendro tikslo – efektyviai veikiančios civilinės saugos sistemos modelio sukūrimo.

2. Kadangi informavimas civilinės saugos klausimais yra tiesiogiai susijęs su ekstremalios situacijos likvidavimo sėkme, todėl būtinas visuomenės ir civilinės saugos sistemos institucijų darbuotojų nuolatinis mokymas, ypatingą dėmesį skiriant vaikams ir senyvo amžiaus žmonėms. Tikslinga daugiau informacijos apie civilinę saugą pateikti per visuomenės informavimo priemones – spaudą, radiją, televiziją.

3. Tarptautiniu mastu apsauga nuo ekstremalių situacijų yra visų valstybių pareiga, todėl šioje srityje reikalingos ir visų šalių pastangos nelaimių prevencijos gerinimui grindžiant jas solidarumo, bendradarbiavimo, paramos ir kitais principais. Ypač svarbus bendradarbiavimas tarp šalių, kurios susiduria su bendromis grėsmėmis.

4. Pravartu parengti rekomendacinio pobūdžio dokumentą, aprašantį konkrečių ekstremalių situacijų likvidavimo operacijas, vertinant kokie veiksmai buvo atlikti teisingai, kokie sprendimai buvo klaidingi - realių situacijų analizės metu gaunama informacija įsisavinama lengviau, negu skaitant teisės aktų normas arba mokslinę literatūrą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios.1992, Nr. 33-1014, su pakeitimais ir papildymais iki 2004-07-17.
2. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas//Valstybės žinios.1998, Nr. 115-3230.
3. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas//Valstybės žinios.2004, Nr. 39-1270.
4. Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas//Valstybės žinios.2002, Nr. 64-2575.
5. Lietuvos Respublikos valstybės rezervo įstatymas//Valstybės žinios.2000, Nr. 78-2359.
6. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas//Valstybės žinios.2000, Nr. 91-2832.
7. Lietuvos Respublikos priešgaisrinės saugos įstatymas//Valstybės žinios.2002, Nr. 123-5518.
8. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas//Valstybės žinios.2002, Nr.65-2633, su pakeitimais ir papildymais iki 2003-05-20.
9. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas//Valstybės žinios.2000, Nr.90-2777.
10. Konsoliduota Europos sąjungos sutartis//Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.
11. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.
12. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija//Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3.
13. Konvencija dėl tarpvalstybinio pramoninių avarijų poveikio//Valstybės žinios. 2000, Nr. 94-2922.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 796 „Dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo koncepcijos patvirtinimo“// Valstybės žinios.2005, Nr. 89-2339.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 3 d. nutarimas Nr. 1559 „Dėl operatyvinės veiklos subjektų sąrašo patvirtinimo ir jų operatyvinės veiklos masto nustatymo“ // Valstybės žinios.2002, Nr.97-4279, su pakeitimais iki 2003-08-12.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. gegužės 29 d. nutarimas Nr. 185 „Dėl Priešgaisrinės apsaugos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos steigimo“//Valstybės žinios. 1990, Nr. 17-463.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 263 „Dėl Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo ir šio departamento steigėjo funkcijų perdavimo“//Valstybės žinios. 2005, Nr. 35-1139.
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. kovo 9 d. nutarimas Nr. 241 „Dėl ekstremalių įvykių kriterijų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 29-1004.

19. Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 10 d. įsakymas Nr. 820 „Dėl civilinės saugos mokymo programos bendrojo lavinimo mokykloms patvirtinimo//Valstybės žinios. 2003, Nr. 64-2922.
20. Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 10 d. įsakymas Nr. 820/IV-208 „Dėl priešgaisrinės saugos mokymo programos bendrojo lavinimo mokykloms patvirtinimo//Valstybės žinios. 2003, Nr. 60-2743.

Specialioji literatūra ir publikacijos:

1. Baikštys K., Beinoravičius M., Burneika K., ir kt. Civilinės saugos pagrindai- Vilnius:Meralas,1996.
2. Balašaitis V., Milius J., Kalkauskas P. Civilinė sauga– Prienai,1998.
3. Bagdonavičius V. Lietuvos nacionalinis saugumas: teorija ir realijos – Vilnius,1994.
4. Burbulis V., Norbutaitė S. Rekomendacijos tarnyboms, institucijoms ir įstaigoms, dalyvaujančioms likviduojant cheminius, radiacinius ir biologinius incidentus – Vilnius,2008.
5. B.Pitrėnaitė. Teisinio reglamentavimo įtaka ekstremalių situacijų valdymo veiksmingumui//Jurisprudencija.2006, Nr.5(83).
6. B. Pitrėnaitė. Ekstremalių situacijų komunikacija: teoriniai aspektai ir praktika//Viešojo politika ir administravimas.2008, Nr.26.
7. B. Pitrėnaitė. Rizikos vertinimas ekstremalių situacijų valdyme//Ekonomika ir vadyba:aktualijos ir perspektyvos:mokslo straipsnių rinkinys.2008, Nr.3.
8. B. Pitrėnaitė. Ekstremalių situacijų valdymo politikos formavimo koncepcijos ir jų įgyvendinimas//Viešojo politika ir administravimas.2008, Nr.28.
9. Čyras P., Dubonis R., Šukys R. ir kt. Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose – Vilnius:Technika, 2009.
10. Kisinis E. Apsauga nuo naikinimo priemonių - Vilnius:Žiburys, 1996.
11. Milašauskas A. Civilinės saugos pagrindai – Vilnius:Meralas, 1996.
12. Nedveckaitė T. Radiacinė sauga Lietuvoje– Vilnius, 1998.
13. Paškevičiūtė A., Monkeliūnienė J., Vilkėlienė D. ir kt. Civilinė sauga mažiems ir dideliems – Vilnius, 2007.
14. Rutkauskas V. Ugniagesybos ir gelbėjimo pagrindai – Vilnius,1997.
15. Rimkus V. Apie gaisrus ir gelbėtojus – Kaunas:Lietuvos aviacijos muziejus,1998.
16. R. Nagrockas. Visuomenės pasirengimo civilinei saugai tyrimas//Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka : mokslinių straipsnių rinkinys: Mykolo Romerio universitetas. Viešojo saugumo fakultetas.2008, Nr.2.
17. Šatkus P. Priešgaisrinė apsauga – Vilnius:Žinija,1985.

18. Vareikis E., Vitkus G., Mereckis D., ir kt. Skaitiniai apie nacionalinį ir tarptautinį saugumą - Vilnius: Ogamas, 2000.
19. Zaicevas A., Koržavinas A., Kornejevas A. Civilinė gynyba - Vilnius: Mokslas, 1988.

Interneto svetainės:

1. <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/geografija/straipsnis?name=straipsnis-3704>
2. <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2000/056/5btarsa.html>
3. <http://www.balticsea.lt/lt/baltijos-jura/0/27/radvile-morkunaite-realios-dujotiekio-baltijos-juros-dugnu-gresmes-nutylimos>
4. <http://www.vpgt.lt/index.php?259590261>
5. <http://www.balsas.lt/naujiena/180346>
6. <http://www.verslobanga.lt/admin/leidinys.printer/43d9e168a0385>
7. http://www.jtc.lt/private/Chem_ginklas.doc
8. http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6364&p_org=102&p_fix=&p_gov=
9. [http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidiny%201\(6\)/Pitrenaite.pdf](http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas/2006/Leidiny%201(6)/Pitrenaite.pdf)

Česnulienė R. Civilinės saugos sistema ir jos funkcionavimo tobulinimo teisiniai pagrindai/ Teisės ir muitinės bei mokesčių institucijų veiklos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Novikovas.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009.-49 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe identifikuotos pagrindinės Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemos, kylančios dėl civilinės saugos sistemos institucijų funkcijų paskirstymo kaitos, dažnų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimų, visuomenės žinių ir iniciatyvos civilinės saugos srityje stokos, atskleistos praktinės problemos. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriami civilinės saugos sistemos funkcionavimo teisiniai pagrindai, civilinės saugos sistemos struktūros, valdymo ypatumai, analizuojami šios sistemos tikslai ir uždaviniai, gyventojų teisės ir pareigos civilinės saugos srityje bei tarptautinio bendradarbiavimo aspektai. Antrojoje dalyje vertinama civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimo problematika analizuojant šios sistemos raidą Nepriklausomoje Lietuvoje, taip pat civilinės saugos teisinį reglamentavimą. Atskleidžiami visuomenės informavimo ir civilinės saugos mokymo Lietuvoje trūkumai. Trečiojoje dalyje aptariami civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos veiklos organizavimo probleminiai aspektai vertinant ekologinės katastrofos grėsmę Lietuvai, analizuojamos civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemos ir jų pašalinimo galimybės, sistemos tobulinimo tendencijos ir perspektyvos.

Pagrindinės sąvokos: civilinė sauga, civilinės saugos sistema, civilinės saugos sistemos institucijos, ekstremali situacija, ekstremalių situacijų valdymas.

Česnulienė R. Civilian security system and its functioning basis. Law, custom and taxes activity's in Master of Science final work. Advisor Dr. A. Novikovas.-Vilnius: Mykolas Romeris university, Economics and finance faculty,2009.-49 p.

ANNOTATION

In the final work the main problems of civilian security system of Lithuania are identified. They are rising for the civilian security system functions' changing, society knowledge and initiative lack in the civilian security system are opened practical problems. In the first part, according to the theoretical aspect are analyzed civilian security system functioning lawful basis, civilian security system structure, ruling peculiarities, this system's aims and purposes, inhabitants rights and duties in the civilian security and international co-operation aspects. In the second part is estimated civilian security system functioning problem analyzing this system in the Independent Lithuania. Society information and civilian security teaching disadvantages are opened in Lithuania. In the third part is analyzed civilian security and rescuing system aspects estimating ecological threat for Lithuania, are analyzed civilian security system functioning problems and their elimination opportunities, system's tendency and perspective.

The main concepts: civilian security, civilian security system, civilian security system's institutions, extreme situation, extreme situations' ruling.

Česnulienė R. Civilinės saugos sistema ir jos funkcionavimo tobulinimo teisiniai pagrindai/ Teisės ir muitinės bei mokesčių institucijų veiklos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Novikovas.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009.-49 p.

SANTRAUKA

Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimas yra sudėtingas procesas, reikalaujantis ne tik Valstybės institucijų pastangų civilinės saugos teisinio reglamentavimo tobulinimui, bet ir visuomenės savisaugos žinių bei iniciatyvos civilinės saugos srityje siekiant bendro tikslo – efektyviai veikiančios ir patikimos civilinės saugos sistemos sukūrimo.

Laikotarpyje nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 1991 m. iki šių dienų ne kartą keitėsi civilinės saugos funkcijas ir uždavinius įgyvendinančios institucijos, taip pat ir civilinę saugą reglamentuojantys teisės aktai (vien tik Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas nuo jo įsigaliojimo 1998 m. gruodžio 31 d. buvo keičiamas keturis kartus). Šios priežastys įtakojo ekstremalių situacijų valdymo organizavimo Lietuvoje sudėtingumą ir civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų taikymo problemas.

Civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimo ypatumai ir problemos Lietuvoje nebuvo plačiai analizuojamos, nors susirūpinimą visuomet kėlė ekstremalių situacijų šalyje susidarymo tikimybė. Avarija Ignalinos atominėje elektrinėje, avarijos transporte pervežant radioaktyvias medžiagas ir pavojingas medžiagas naudojančiose įmonėse, pavojingų užkrečiamų ligų atvejai, ekologinės katastrofos grėsmė dėl Baltijos jūroje nuskandintų cheminių ginklų – visiems šiems ir daugeliui nepaminėtų pavojų turi būti tinkamai pasiruošę civilinės saugos sistemos institucijos ir visuomenė, kad būtų užtikrinta žmonių sveikatos, gyvybės ir mus supančios aplinkos apsauga. Ypatingai svarbus yra civilinės saugos sistemos institucijų darbuotojų ir visuomenės mokymas ir informavimas civilinės saugos klausimais, kadangi nuo jo tiesiogiai priklauso įvykusių ekstremalių situacijų valdymo efektyvumas.

Pagrindinis šio mokslinio tiriamojo darbo tikslas buvo išanalizuoti Lietuvos civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemas ir jų atsiradimo priežastis bei pasiūlyti galimus sprendimo būdus. Tyrimo metu įrodyta hipotezė, kad civilinės saugos sistemos funkcionavimo teisinis reglamentavimas turi trūkumų, kurie sąlygoja neefektyvų šios sistemos veikimą. Realiai pagerinti Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos funkcionavimą galima tik visomis įmanomomis teisinėmis ir socialinėmis priemonėmis veikiant šios sistemos funkcionavimo problemų kompleksą.

Česnulienė R. Civilian security system and its functioning basis. Law, custom and taxes activity's in Master of Science final work. Advisor Dr. A. Novikovas.-Vilnius: Mykolas Romeris university, Economics and finance faculty,2009.- 49 p.

SUMMARY

Civilian security system functioning improvement of Lithuania is a complicated process, which demands not only State institutions efforts' for civilian security improvement, but and society self-preservation knowledge and initiative in civilian security, reaching aim – effectively using and reliable civilian security system creation.

From the Independence restoration of Lithuania 1991 till these days, civilian security functions and purposes institutions changed (Civilian security law of Lithuania from 1998, December 31 was changed four times). These reasons influenced problems in civilian security.

Civilian security systems' problems weren't analyzed in Lithuania. The accident in the atomic electricity of Ignalina, accidents in the transport with radioactive materials and dangerous materials which are used in the factories, illnesses, ecological threat for chemical weapons which were drowned in the Baltic sea – for these and other dangers have to be ready civilian security system institutions and society must ensure people's health. Especially, employees who work in civilian security system must learn about civilian security because it depends on effectiveness ruling in extreme situations.

The main purpose of this final work was to analyze civilian security system's problems of Lithuania and their reasons and to offer solutions. In the research a hypothesis was proved that civilian security system has disadvantages which condition ineffective activity. Really to improve civilian security system of Lithuania Republic can try all possible lawful and social ways and means using problems complex of this system.

Rasa Česnulienė, 2009 m. lapkričio 10 d., r.cesnuliene@vpgt.lt

PRIEDAI

APKLAUSOS ANKETOS PAVYZDYS

Ši anketa yra skirta civilinės saugos sistemos institucijos darbuotojui ir sudaryta siekiant įvertinti civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemas Lietuvoje. Apklausos anketos informacija bus naudojama mokslinio tyrimo tikslams. Anketoje yra suformuluoti uždaro ir atviro tipo klausimai. Uždaruose klausimuose maloniai prašome pažymėti labiausiai Jums tinkantį atsakymo variantą, o atvirose - pateikti savo nuomonę.

1. Jūsų amžius yra:

- iki 20 metų
- nuo 20 iki 30 metų
- nuo 30 iki 40 metų
- nuo 40 iki 50 metų
- daugiau 50 metų

2. Išsilavinimas:

- spec. vidurinis
- aukštasis neuniversitetinis
- aukštasis universitetinis

3. Darbo stažas:

- iki 1 metų
- nuo 1 iki 5 metų
- nuo 5 iki 10 metų
- nuo 10 iki 15 metų
- nuo 15 iki 20 metų
- daugiau kaip 20 metų

4. Kaip vertinate civilinės saugos sistemos veiklos organizavimą Lietuvoje:

- labai gerai
- gerai
- patenkinamai
- blogai
- neturiu nuomonės

5. Ar Jums įdomi informacija apie civilinę saugą ir vykstančią civilinės saugos reformą Lietuvoje:
- įdomi
 - neįdomi
 - neįdomi, kadangi manau, jog tokia informacija man nenaudinga
6. Ar reikalinga keisti dabartinę civilinės saugos sistemos struktūrą, siekiant tobulinti civilinės saugos sistemos funkcionavimą:
- reikalinga sumažinti atsakingų civilinės saugos institucijų skaičių
 - reikalinga tik nustatyti civilinės saugos sistemos institucijų kompetenciją
 - reikalinga tik mažinti valdininkų ir didinti praktinį darbą dirbančių žmonių skaičių
 - civilinės saugos sistemos struktūra neturi įtakos šios sistemos funkcionavimui
 - neturiu nuomonės
7. Ar Jūsų manymu civilinės saugos sistemos reforma sujungus Civilinės saugos ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentus supaprastino ekstremalių situacijų valdymą Lietuvoje:
- taip, ekstremalių situacijų valdymas tapo aiškesnis
 - ne, ekstremalių situacijų valdymo sudėtingumas nepasikeitė
 - neturiu nuomonės
8. Kaip manote, ar civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimai įtakoja civilinės saugos situaciją Lietuvoje:
- yra būtini civilinės saugos sistemos funkcionavimo tobulinimui
 - neturi jokios įtakos civilinės saugos situacijos gerinimui
 - apsunkina civilinės saugos sistemos institucijų darbo organizavimą
 - neturiu nuomonės
9. Kaip vertinate Lietuvos Respublikos bendradarbiavimą su užsienio šalimis civilinės saugos srityje:
- labai gerai
 - gerai

- patenkinamai
- nebenradarbiaujama
- neturiu nuomonės

10. Kaip Jūs vertinate Lietuvos civilinės saugos institucijų pasiruošimo ekstremalioms situacijoms lygį:

- labai aukštas
- aukštas
- vidutinis
- žemas
- labai žemas
- neturiu nuomonės

11. Kaip vertinate civilinės saugos sistemos institucijų darbuotojų mokymo civilinės saugos klausimais kokybę:

- labai gera
- gera
- patenkinama
- bloga
- neturiu nuomonės

12. Kaip manote, ar reikalingi civilinės saugos institucijų darbuotojų mokymai civilinės saugos klausimais:

- mokymai nereikalingi
- mokymai reikalingi
- nežinau

13. Kaip manote, ar Lietuvos visuomenės informavimas ir paruošimas kaip veikti ekstremalios situacijos sąlygomis yra pakankamas:

- pakankamas
- geras tik teorinis pasiruošimas
- patenkinamas
- blogas
- nežinau

14. Kaip manote, ar reikalinga pateikti papildomą informaciją visuomenei apie civilinės saugos pagrindus visuomenės informavimo priemonėse – spaudoje, radijuje, televizijoje:
- reikalinga, kad ši informacija būtų geriau įsisavinta
 - nebūtina, nes Lietuvoje nedidelė ekstremalių situacijų tikimybė
 - nereikalinga, nes tokią informaciją galima rasti literatūroje
 - neturiu nuomonės
15. Kaip manote, ar Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento bei kitų civilinės saugos sistemos institucijų pareigūnai pajėgūs atlikti jiems priskirtus uždavinius įvykus ekstremaliai situacijai ir suteikti gyventojams visapusišką pagalbą:
- taip, jeigu bus aprūpinti reikalingomis priemonėmis
 - taip, jeigu bus nuolat mokomi kaip veikti ekstremalios situacijos sąlygomis
 - ne, kadangi pareigūnams trūksta praktinių žinių
 - ne, kadangi ekstremalios situacijos atveju gyventojams nepakaktų asmeninių apsauginių priemonių
 - teisingi pirmas ir antras teiginiai
 - teisingi trečias ir ketvirtas teiginiai
 - nežinau
16. Jeigu civilinės saugos sistemos institucijų pasirengimo lygis atlikti veiksmus ekstremalios situacijos metu nepakankamas, tai kokios Jūsų manymu yra to priežastys:
- nepakankamas teorinis ir praktinis civilinės saugos sistemos pareigūnų paruošimas
 - nepakankamas teorinis civilinės saugos sistemos pareigūnų paruošimas
 - nepakankamas praktinis civilinės saugos sistemos pareigūnų paruošimas
 - nepakankamas techninis materialinis aprūpinimas
 - kitos priežastys_____
 - nežinau
17. Ar Jūsų manymu, organizuoti ir atlikti veiksmus ekstremalios situacijos atveju civilinės saugos institucijoms yra:
- nesudėtinga
 - sudėtinga tik įvykus didelio masto ekstremaliai situacijai
 - sudėtinga

- nežinau

18. Prašome įrašyti trūkumus civilinės saugos sistemos institucijų veikloje, jeigu tokius pastebite:

1. _____
2. _____
3. _____

19. Prašome pasiūlyti priemones civilinės saugos sistemos funkcionavimo problemų sprendimui, jeigu manote, kad tokios problemos egzistuoja:

1. _____
2. _____
3. _____

Ačiū už atsakymus